

POLSKA WALCZĄCA

ŻOŁNIERZ POLSKI NA OBCYZYŃNIE

FIGHTING POLAND — WEEKLY FOR THE POLISH FORCES — PRICE TWOPENCE

Wychodzi co tydzień

Dnia 2-go października 1943r.

Rok V. Nr. 39

WIELKA OBRONA WARSZAWY

Zaczęła się tego dnia,
Kiedy umilkły działa
I wycie świszczących bomb —

Niemiecka bomba ostatnia
Spadła piorunem w głęb
Obłąkanego piekła,
Ostatnia salwa armatnia
Podniosła ostatni słup
Dymu i rudej kurzawy
Z ciał ludzkich, darni i cegły,
Chmurą nad miastem wisiała
Łuna, czerwona mgła
I łoskot bitewnej urzawy —

I nagle — bitwa ustala.
Cisza Warszawę zawleklea.

Leżał na bruku trup —
Cywil w bitwie poległy.

Leżała dziewczyna /z Brackiej,
Pod szóstym — to ta, to ona . . . /
Jak łachman wśród gruzów i szkła.

Leżał zabity koń,
Biedny koń magistracki,
Szkielet z mięsa odarty.

W zgliszczach leżały domy
I drzewa.

I tego dnia—
W tej ciszy porannej — w tej chwili
Zaczęła się wielka obrona —
Wielka obrona Warszawy.

Niemcy Warszawę zdobyli.

* * *

Patrzyły oczy tępe,
Patrzyły z martwą uwagą.

Czołgi niemieckie pancerne,
Wojska niemieckie niezmiernie,
Wozy i rotty piechoty
Na skwerach, u bram, u wylotów —

Niemcy zdobyli Warszawę.

Zdobyli słoneczny Mokotów,
Zoliborz i Saską Kępe,
Z łoskotem walili Pragę,
W brzęku, w szczęku, w szeleście,
Przez Krakowskie Przedmieście,
Od Brudna i od Ochoty,
Kolumną weszli przez Wolę,
Kolumną stali na Kole,
Tupała żelazna armada,
Tupał but ciężko podkutą,
Zgrzytały niemieckie buty
Na bruku z gruzów i szkła —

W Alejach Ujazdowskich
Plakała warszawska jesień,
Niemiecka defilada
Plączącą Aleją szła —

Plakał warszawski wrzesień —
Szła armia rozplamiona
Triumfem zwycięskiej sławy
Niemieckiej.

I tego dnia
Zaczęła się wielka obrona.
Wielka obrona Warszawy.

* * *

Cztery lata — to znaczy,
Półtora tysiąca dni.
I półtora tysiąca nocy.

A każdy dzień — gwałt przemocy,
Gardło pruską dławione łapą.
A noc każda — strach, czy do drzwi
Zalomota kolbami Gestapo.

A dzień każdy — dzień rozpaczy
I łez nowych i świeżej krwi.
A noc każda — zmora dusząca,
Czyhająca w ciemności.

To znaczy:
Cztery lata, półtora tysiąca
Warszawskich nocy i dni.

Z każdą taką nocą, z każdym dniem,
Z każdą zbrodnią, co się w mieście isci,
Z każdym w strzępy poszarpanym snem,
Z każdym wzrokiem szpicla, co jak szczur
Węszył trupy przechodząc ulicą,
I z niemiecką każdą szubienicą
Rośnie, rośnie w Warszawie — mur.
Wyżej — wyżej, niż mury ghetta.
Jeszcze wyżej, niż gdzie gwiazdy migocą.
Wyrasta mur nienawiści
Dokoła Niemców w Warszawie.

Z każdym dniem, z każdą nocą,
Głębiej pod nimi zapada
Ten bruk, po którym szła
Niemiecka defilada.

Giną ludzie w oblacie,
W więziennych cel tajemnicach.

Plączą po dzieciach matki,
I dzieci po rodzicach.
Drą się butów ostatki,
Drą się resztki bielizny.
Z nędzy, głodu i chłodu
Słabną ciała obrońców —
Warszawskich obrońców ojczyzny.
W pobladłych, zapadłych licach
Powieki kryją błysk
Oczu —

Ulicami biednymi chodzą zbiedniałe
kobiety,

I bronią rodzin, jak łwice walczące
o ciężką strawę.

Dzieci czujne, odważne, sprzedają tajne
gazety.

Mężczyźni, bladzi i chudzi —
Cienie — upiory ludzi —
Walczą o dzień i o noc, trzepocą
w sieciach oblawy.

Tylko pod ziemią — grzmi —
Tylko pod ziemią — warczy —
Weszą — szukają — szpiclów
Do szukania nie starczy —

Pod brukiem wzbiera grzmot —
Daleki — głuchy — głęboki —
Niemiec z czoła ściera zimny pot.
Kroki — za nim — przed nim — kroki —
Szeptaj — przed nim — za nim —

z boku—
Armia mściwa ukrywa się w mroku —
Armia mściwa — mężczyzn — kobiet —

dzieci —
Generałów polskich — pułkowników —
Szeregowców polskich — buntowników —

Niewidzialna — tylko w mroku świeci
Oczami — oczami wilczymi —

I błysk oczu mówi Niemcom prawdę —
I staje ta prawda przed nimi:

Ażeby nas zwyciężyć —
Nie dość nad nami rozszrożyć
Ogień i miecz. Ni gwałtem,
Ni głodem nie dość nas morzyć.

Nie dość rozpaczą osaczyć.
Nie dość nas nędzą ograbić —
Ażeby nas zwyciężyć,
Trzeba nas przedtem zabić.

Ażeby z nami wieczny
Niemiecki porządek zrobić —
Nie dość nas pobić w polu.
Trzeba nas jeszcze dobić.

Nie dość na ziemię powalić
I powalonych się nie bać.
Trza jeszcze trupy spalić,
Do kupy rzucone razem,
Popioły w ziemi pogrzebać —
Popioły zakopać do grobu,
Głęboko — i przygnieść głazem.
Niema innego sposobu.
Niema innego sposobu.

Bo jeśli jeden z nas,
Jeszcze zostanie żywy —
Z jednego odrodzi się wrzaz
Legion zemsty, straszliwy,
Tysiąc mściwych — z tysiąca,
Sto tysięcy — a jutro
Z bram, z piwnic, z lasów, schronów
Wyjdzie trzydzieści milionów
Sędziów — na wasze winy.

Z ostatniej żywej dziewczyny,
Co ledwie się stania na nogach —
Spójr — byle przewróci ją wiatr —
Odrodzi się wszystka kara,
I wszystek nasz odwet na wrogach.

I w rękach tych uliczników —
Sprzedawców gazet w tramwaju —
Odrodzi się piorun i grom
Odwetu za krzywdy Kraju.
Z nich — z tych ulicznych kadr,
Z suteran, z rymstoków, z placyków,
Z zakazanych zaułków
Podniosą się z szumem chorągwie
Nieprzeblaganych pułków.

I on — ten tłum niezwalczony —
Ta ludzka, zawzięta ćma,
Dokończy wielkiej obrony,
Wielkiej obrony Warszawy —
Która zaczęła się dnia
Dwudziestego ósmego września,
W trzydziestym dziewiątym roku,
Kiedy umilkły działa
I bomb obłąkane świsty —
W tej ciszy porannej, w tej chwili,
Kiedy Niemcy Warszawę zdobyli.

Na swoją zgubę
I na pohybel wieczysty.

Kościół Piotra i Pawła w Warszawie po bombardowaniu

UPADEK SMOLEŃSKA

Zajęcie Smoleńska przez wojska sowieckie jest wydarzeniem bardzo znacznej wagi. Nie tylko ze względów strategicznych — Smoleńsk bowiem stanowił jeden z „zawiasów”, na których trzymał się front wschodni — ale także ze względów moralnych: miasto to było symbolem, i to nie tylko w tej wojnie. Opuszczenie go przez wojska niemieckie /jak chcą komunikaty Berlina/ chociaż by najbardziej nawet planowane i planowe, dowodzi, że Wehrmacht musi poczynać sobie więcej niż ostrożnie z materiałem ludzkim i że obawia się starcia wręcz.

Wojsko niemieckie najwidoczniej unika walki. To jest morał, który narzuca się przy obserwowaniu ostatnich wydarzeń na Wschodzie. Strategia niemiecka jest niebawem ostrożna, dowódcy niemieccy dmuchają na zimne, zanim jeszcze rozpoczęły się mrozy i zimna. Cofanie się jest hasłem od Kubania aż po Smoleńsk. Jeszcze tylko pod Leningradem front trzyma się uparcie, ale nie znaczy to bynajmniej, ażeby nie miał się ruszyć pod naporem sukcesów sowieckich na innych odcinkach.

Podobna strategia niemiecka postawiła sobie jedno „sztywne” zadanie: obronę Krymu. Ale trudno wierzyć dzisiaj nadmierne strategii, która żeglujecie pod znakiem odwrotu i nie wyznacza sobie — coż za niespodziewana skromność! — żadnego postępu. Linia Dniepru nie wydaje się tym hamulec, albowiem została ona już sforsowana na północy. Może zostać złamana i pod Kijowem.

Jaki jest cel i sens cofania się niemieckiego? Dwukrotnie wysuwaliśmy w tych uwagach wniosek, że dowództwo niemieckiemu może się marzyć powtórzenie Jezior Mazurskich. Ale gdzie? Czy na północy w okręgu jeziora Peipus, czy na środkowym froncie, czy też dalej, ku Prypeci? Jeżeli dowództwo niemieckie postanowi wydać bitwę dopiero głębiej i liczy na wciągnięcie jednostek sowieckich, to wówczas narzucałyby się wnioski, że ziemie wschodnie Polski stają się mogą raz jeszcze pobojowiskiem, że raz jeszcze przejdzie się po nich okrutna brona wojny.

Jest to myśl, która narzuca się natrętnie polskiemu obserwatorowi. Nie wiemy, w jakim stopniu istnieje

„wał wschodni”, gdzie i jak on biegnie /Hrubieszów, Brześć?/, jakiej jest naprawdę szerokości. Jeżeli dowództwo niemieckie szłoby na oparcie się na tym „pasie wschodnim”, to musi ono być świadome, że właśnie w nim szerzy się partyzantka, że są to w dużej mierze „Dzikie Pola” i że działania w tej strefie dają niebawem przewagę siłom, które zapoznały się z tym obszarem przez liczne i gęste działania partyzanckie i spadochroniarckie.

Strategia niemiecka wydaje się być w iście ślepej ulicy. Coż jej pozostaje, jeżeli nie nadzieja wciągnięcia Rosjan? Jak nie rachuba na to, że wojska rosyjskie nieraz okazywały pewne wahanie w parciu naprzód, że przy rozciągnięciu się linii komunikacji wojska te tracą rozmach, że wręcz historia wojen poucza, iż dorwanie się do sił rosyjskich na obecnej ziemi jest łatwiejsze, aniżeli dopadnięcie ich na olbrzymich rozległościach Rosji? To wszystko może być prawdą, ale pytanie zasadnicze streszcza się w tym: czy armie niemiecką stać jeszcze na akcję zaczepną?

Radio paryskie pociesza przez usta jednego z francuskich komentatorów na służbie niemieckiej, że „armia niemiecka zadziwi świat.” Istotnie, zadziwia tym, że cofa się z terenów tak drogo zdobywanych, tak ciężko okupowanych, tak uparcie trzymanych. Co fa się sprawnie, składnie, komunikaty sowieckie nie mówią o jeńcach. Ale jaka jest myśl przewodnia tego odwrotu? Czy jest to myśl strategiczna, przed chwilą wyszczególniona, czy też myśl polityczna? Czyli innymi słowy: prośnienie Moskwy o zawieszenie broni.

POD NEAPOLEM

Wspomniała w każdym calu mowa Churchilla przedstawiała tak jasno i tak zarazem dramatycznie wypadki we Włoszech i to zarówno, jeżeli chodzi o oblicze wojskowe, jak i polityczne, że niewiele można tu dodać. Z właściwą sobie szczerością Churchill wyznał, że przez dni pięć położenie było bardzo trudne, chwilami rozpaczliwe. Istniała możliwość

Szkic sytuacyjny

klaski, jak ongiś w Norwegii.

Wielki wysiłek floty i lotnictwa udaremniły rozmach wroga pracującego Salerno. Dzisiaj zdobywa się połowę, moźolnie kilometry na trasie do Neapolu. Wydaje się, że Niemcy niszczą urządzenia portowe Neapolu, jedne z najlepszych w Europie, ażeby port ten nie był zdany do użytku. Zniszczenie, jakie Niemcy zostawią w Włoszech przedzie, zdaje się, pierwotne obliczenia.

Cały kraj wydaje się pogrążony w zamęcie i rozpacz. Doniesienia szwajcarskie powiada, że dziesiątki tysięcy Włochów stara się wyrwać z strefy północnej, opuścić Lombardię i przejść granicę do Szwajcarii. W miastach włoskich dochodzi do starć z Niemcami, kary są okrutne, nienawidź do okupanta rośnie, ale włoskie siły zbrojne nie pokazały nadmiaru woli walki. Wszędzie tam, gdzie nie miały poparcia — jak n.p. w Dalmacji — poddały się szybko, dały się rozbroić zbyt łatwo.

Widać z tego, że Włochy są krajem skrajnie zmęczonym i że zmęczenie jest cechą górującą i nacelną. Dlatego kalkulacje sojusznicze były słuszne, skoro apelowano do zmysłu ładu, do pokoju i porządku. W tych warunkach wszelki t.zw. zryw rewolucyjny nie może się w ogóle narodzić. Sytuacja we Włoszech dowodzi, że wszystkie kraje Europy cierpią głównie i przede wszystkim ze zmęczenia i że liczenie

na żywioły rewolucyjne jest, być może, trochę rachubą bez gospodarza. Europa jest nieludźko zmęczona.

CO DALEJ WE WŁOSZACH?

Czy sojusznicy będą parli dalej od południa, czy też podejmą jakąś akcję krajania Włoch w poprzek? Czy zaryzykują jakieś uderzenie w centrum kraju?

Nie wiemy, jakkolwiek obsadzenie Sardynii i Korsyki da duże szanse atakowania nie tylko wybrzeża zwanego „srebrnym”, czy Riwiera włoską, ale również otwiera możliwości ataku na Riwiera francuską. Trudno przypuścić, ażeby brzeg ten był zbyt umocniony przez Niemców. Atak na Francję może pójść równie dobrze z południa. Nie widać dlaczego ma on iść przez Kanał La Manche.

Siła sojusznicza jest dzisiaj skoncentrowana na Morzu Śródziemnym. Dlatego uderzenie na południe Europy wydaje się dalej celem sojuszniczym. Czy Bałkany znajdują się na liście tej jesieni, nie wiemy. Wiele, jeżeli nie wszystko, zależy od Turcji. W każdym razie fakt, że w Dalmacji toczy się walka, że wojska powstańcze atakują Split, Suszak, że wszędzie toczy się walka podjazdowa, ułatwia zadanie. Stanie się ono stu procentowo pewne, jeżeli Turcja powie: „tak.”

Wiele wskazuje na to, że Turcja może powiedzieć to „tak” jeszcze w tym roku. Oczywiście, Ankara chciałaby mieć pewne gwarancje. Istnieją duże podobieństwa między położeniem Ankarą a Warszawą.

KŁĘSKI U-BOOTÓW

Przypomnienie przez Churchilla wielkiego eposu atlantyckiego było rzeczą szczególną na czasie. Bój na morzach toczy się stale i ciągle, przeważnie po cichu, bez ogłaszania wyników; nawykliśmy już do niego. A jednak jest to jeden z najbardziej bohaterstkich i dramatycznych bojów wojny. Dla Anglii jest to bój zasadniczy — jak chleb codzienny.

Fakt, że na ptn. Atlantyku wróg nie zatopił w tak długim przeciągu czasu żadnych konwojów, jest olbrzymim sukcesem. Wprawdzie nadejście jesieni, długich nocy, sztormów i t.d. może Niemcom sprzyjać przez czas jakiś, ale wszystko wskazuje już na to, że sytuacja na Atlantyku jest opanowana. Niemcy zastosowali tam taktykę, która przypomina nieco ich uderzenia lotnicze na Anglię. Tak jak w „Battle of Britain” nie starczyło im siły, ażeby zadać ostateczny cios, jak zabrakło im sprzętu, a może tylko odwagi, tak jak zważali się tu w pół drogi, tak i na Atlantyku pomimo wielkich powodzeń i posyłania stale na dno wielkich ilości tonażu, nie uzyskali rozstrzygnięcia.

W tym momencie Rzesza może pokusić się jeszcze o jeden czy drugi zryw, ale kampanię już przegrała. Tak jak przegrała ją w Rosji, jak przegrała ją w powietrzu. Jak przegrała ją w granicach coraz bardziej kurczącej się „fortecy.”

NA DALEKIM WSCHODZIE

Wykurzanie Japończyków z zdobytych przez nich terenów idzie powoli, bardzo powoli. Okazuje się, że Japończycy pochycili najlepsze punkty, że szybko je opanowali, że bronią się fanatycznie. Wolno przypuszczać, że proces redukowania zdobyczy japońskich nie posunie się bardzo w tym roku i że zostanie olbrzymia robota, do której trzeba będzie zaprzęcać całą flotę i całe lotnictwo aliantów.

Jak się rozwinie ta wojna japońska, to jeszcze bardzo daleka sprawa. Ale faktem jest, że Japonia liczy już może tylko na przeciąganie, na jakiś kompromis, który wydusi przez zmęczenie, przez nadmierne przewlekanie się wojny.

W tym jednak może się pomylić i pomylił chyba tak dokładnie jak pomylił się Niemcy. Londyn, dnia 26-ego września 1943

ZBIGNIEW GRABOWSKI

ZAMIAST KRONIKI

Zamiast kronikarskiego omawiania wydarzeń na morzu zajmijmy dziś Czytelników inną sprawą. Zmusza nas do tego stanowisko niektórych rodaków, na których „anty-morska” umysłowość ani rusz nie ma lekarstwa.

Niedawno w gronie skądinąd poważnych ludzi padło zdanie: „Tyle pieniędzy wpakowali Włosi we flotę, a flota ta na nie się nie przydała. Pieniądzy rzucono po prostu w błoto. Słabsza marynarka nie ma racji bytu wobec silniejszej...”

Stąd już tylko krok do tak popularnego w niektórych sferach polskich przed wojną twierdzenia: „Nie stać nas na to, abyśmy byli na morzu silniejsi od sąsiadów, tedy każdy grosz wydany na marynarkę to zmarnowane bezpowrotnie fundusze i wysiłki.”

Nie chcemy przybrać tonu propagandowego. Ale trudno nie stwierdzić, że pięć okrętów polskich, które w roku 1939 przybyły do Anglii, uczyniło dla sprawy polskiej na pewno więcej od tych czynników, które zaprzęcały potrzebę marynarki. Krótko mówiąc — Polska Marynarka Wojenna, której później w bitwie o Anglię przyszło w sukurs Lotnictwo — uratowała autorytet Polskich Sił Zbrojnych /zresztą poderwany niesłusznie/ i dała dowód naszej żywotności narodowej. To że wzbudziła podziw świata i zyskała zaufanie największych potęg czy autorytetów — jest już sprawą drugorzędą. Może jednak opłacić się ją budować, skoro — „w godzinie klęski na jej pokładach schroniła się nasza wolność i suwerenność” /słowa gen. Sikorskiego/.

Ludzie, którzy twierdzą, że na morzu tylko arcyryśni ma rację bytu, przeczą Historii. Historia jest jednak cierpliwa nauczycielka. Oczywiście dla tych, co chcą się uczyć i z lekcji jej korzystać. Ci co nie chcą — trudno — będą dalej rozumować kategoriami z XVI wieku: „skoro nieprzyjacieli wyładują, to go nasza jazda z powrotem do morza kopiami wżenie.” Tak jak rozmawiali, że kawaleria pokona grzęznąca w naszych piaskach broń pancerna, albo że doktryna wojny manewrowej da się przeprowadzić... nogami żołnierzy.

Ci inni jednak, co myślą logicznie, odpowiedzą sobie sami: żadne państwo na świecie nie urodziło się, z gotową potęgą morską. Trzeba ją było zawsze w pewnym momencie i wobec silniejszego przeciwnika budować. Anglia królowej Elżbiety musiała tworzyć flotę pod groźną najazdu „Niezwyciężonej Armady” Filipa II i stąd powoli powstała jej potęga morską, przez długi czas słabsza od Hiszpanii, Holandii i Francji. Japonia rozpoczęła budowę floty dopiero „z niczego” w ósmym dziesiątku lat ubiegłego stulecia; w piętnaście lat później pobiła Chinę, po dalszych dziesięciu latach Rosję, a w końcu, dzięki flocie, stała

się trzecią potęgą świata.

A zresztą gdyby tylko ślepa siła miała stanowić, to pocóż w jakim razie Polsce wojsko na lądzie? Czyż niewspółmierność między jej siłami lądowymi a siłami jej sąsiadów nie była aż nadto rażąca — dużo większa niż na morzu w stosunku do floty niemieckiej? Na morzu mieliśmy 15.000 ton nowoczesnych okrętów, które wykazały swą wartość w niejednej akcji. Na lądzie mieliśmy bohaterów uzbrojonych, wyposażonych i wyszkolonych według wzoru 1919 — 20. Pocóż było nam powoływać pod broń milion ludzi; skoro nie mogliśmy ich wobec działań lotnictwa nieprzyjacielskiego skoncentrować? Skoro artyleria nasza była bezsilna wobec przewagi ognia niemieckiego? Skoro... i t.d. Pocóż było tworzyć i mobilizować 50 tysięcy jednostek lądowych, skoro dla ocalenia honoru wystarczyłyby nam jedna kompania na Westerplatte?

NIE JEST TAK ZŁE

Nie! Tak źle jednak nie jest. Wojsko na lądzie mieć trzeba, nawet wobec przewagi wroga. Tak samo jak marynarkę i lotnictwo. Szanse wygranej leżą po stronie jakości w uzbrojeniu, wyposażeniu, zaopatrzeniu i dowodzeniu taktycznym, w mądrej polityce i przewidującej strategii. Dochodzi do tego duch, którego tak wydatnie nie dostawało flocie włoskiej przez cały czas.

Gdyby Polska w roku 1939 zamiast owoych 50 wyższych jednostek lądowych posiadała tylko 15, ale z dodatkami silnego lotnictwa, 150.000 ton marynarki i kilku obozów warownych, w których żołnierzy mógłby odetchnąć spokojnie — wypadki mogłyby się potoczyć inaczej. Nasi konserwatyści myślowi, broniący doktryny „konja” i tym więcej niechętni marynarce im mniej znają jej zadania i możliwości, mają na to gotową odpowiedź: „Przełato by się więcej krwi i rezultat byłby ten sam”.

Nieprawda! Po sto kroć nieprawda! Przełato by się więcej krwi — ale nieprzyjacielskiej! Wątpliwe czy straty mniejszej co do ilości ludzi i koni, ale nowoczesnej, z odpowiedniej proporcji wojska, marynarki i lotnictwa złożonej polskiej Siły Zbrojnej, byłoby w takiej koniunkturze większe niż we wrześniu 1939. Raczej nie! Mniejsze byłoby też straty wśród ludności cywilnej. Inne mogłoby być też stanowisko Rosji. Natomiast gdyby nawet nieprzyjacieli udało się w końcu osiągnąć sukces, to tylko kosztem naprawdę kolosalnego ubytku ludzi i sprzętu.

JAK BYŁO NAPRAWDĘ Z FLOTĄ WŁOSKĄ

Od chwili upadku Francji do

ostatniej operacji pod Sycylią, to jest w ciągu dwu i pół lat, flota brytyjska Morza Śródziemnego nie była ani razu silniejsza od włoskiej. Nieraz była znacznie słabsza. Nadto zaś położenie geostrategiczne Włoch dawało im wspaniałą awantazę. Flota włoska i lotnictwo włoskie, dzieliły Morze Śródziemne na dwie części. Dzięki Sardynii, Pantellarii, Libii i Dodekanezowi — panowały na nim strategicznie. Zajęcie Grecji jeszcze udoskonaliło tę sytuację. Malta została izolowana, a obie eskadry brytyjskie — jedna w Gibraltarze, druga w Aleksandrii — odcięte od siebie. Tę drugą trzeba było zapoarywać i uzupełniać drogą okrężną... naokoło Afryki.

Włochy posiadały /łącznie z okrętami będącymi w budowie/ 8 nadpancerników, 25 krążowników, ponad sto kontrtorpedowców i torpedowców, liczne ścigacze, 135 okrętów podwodnych, wspaniałe, rozporządzające doskonałymi bazami lotnictwa. Trzy czwarte tych sił mogło być w każdej chwili wprowadzone do boju. Niemcy wysłali dodatkowe okręty podwodne i lotnictwo.

Przeciwko tym siłom Brytyjczycy rzadko kiedy mogli zgromadzić więcej niż 4-5 pancerników, 10-15 krążowników, pół setki kontrtorpedowców i dwa tuziny okrętów podwodnych. Lotnictwo ich było bardzo słabe i opierało się głównie na 2-3 lotniskowcach. Do tego — jak rzekliśmy — obie eskadry były rozdzielone przestrzenią 1900 mil morskich i... nieprzyjacielem. A jednak...

— W końcu 1941 roku — cytujemy słowa pierwszego lorda admiralacji Alexandra — sytuacja stała się krytyczna. Traciłmy jeden okręt po drugim. O nadesłaniu posiłków nie było mowy, bo sytuacja była naprzęta na innych teatrach operacyjnych. Jeden pancernik, 2 lotniskowce, 8 krążowników, 36 okrętów lekkich i 41 podwodnych J.Kr. Mości zginęło w walce o panowanie na Morzu Śródziemnym. Wiele okrętów odniosło poważne uszkodzenia. Były chwile gdy ilość krążowników spadała do... trzech! Ale mieliśmy tam w osobie admirała Cunninghama człowieka o wielkim duchu i wielkiej wiedzy, którego umysł sprostał zadaniu. I mieliśmy doskonałe załogi, które nigdy nie zwątpiły o zwycięstwo. Nasza doktryna była całkowicie doktryną zaczepną. I w końcu udało się nam, mimo przewagi nieprzyjaciela, utrzymać się, ocalić od zagłady armię Nilu i łącznie z aliantami osiągnąć zwycięstwo.”

W słynnej bitwie pod Matapan /27 — 30 marca 1941/ Włosi wprowadzili do linii dwa nowoczesne nadpancerniki, 6 krążowników ciężkich, 4 lekkie, około 30 kontrtorpedowców. Brytyjczycy — 3 stare pancerniki, lotniskowiec, 4 krążowniki lekkie

Wojna na morzu

i 13 kontrtorpedowców. Rezultat: Włosi stracili 3 krążowniki ciężkie i kontrtorpedowiec, podczas gdy jeden nadpancernik, dwa krążowniki lekkie i dwa kontrtorpedowce odniosły mniej lub więcej poważne uszkodzenia. Straty brytyjskie ograniczyły się do... jednego samolotu torpedowego!

Czy jeszcze mamy twierdzić, że na morzu wygrać może tylko silniejszy?

A TERAZ SALERNO

W pierwszej chwili komunikat niemiecki głosił już triumfalnie o wrzuceniu do morza 5. armii, o 10,000 jeńców i wielkim zwycięstwie... Potem scena się zmieniła. Ale tu — fakt charakterystyczny — obie strony są zgodne co do przycięcia.

Komentator niemiecki Sertorius twierdzi, że z braku osłony przez flotę włoską, wojska niemieckie wystawione zostały na piekielny ogień ciężkich dział marynarki brytyjskiej, dzięki czemu Amerykanie ocalili. Korespondenci brytyjscy nie tają, że sytuacja była bardzo poważna i uratowała ją marynarka, podprawałszy okręty tuż pod brzeg i strzelając z najcięższych dział do pancernych ugrupowań nieprzyjaciela. Artyleria „Valiant” i „Warspite” /razem w salwie burtowej 16 dział 15” i 16 dział 6”/ wpompuwała na wybrzeże dziesiątki tysięcy pocisków. Inne okręty sekundowały dzielnie. A choć waga materiałów wybuchowych w jednostce czasu była mniejsza, niż przy wielkich nalotach, tym nie mniej jednak naloty mają dłuższe lub krótsze przerwy, podczas gdy działa okrętów pod Salerno grzmiały dopóty, aż... Niemcy mieli dość. Piąta armia została ocalona przez flotę — oświadczył gen. Clark.

DLACZEGO WŁOSI NIE ZWYCIĘŻYLI

Pozostaje ostatnie pytanie: dlaczego flota włoska nie zwyciężyła, mając przewagę liczebną i poniekąd taktyczną /nowsze okręty, lepsze uzbrojenie/.

Na pytanie to odpowiedział już częściowo pierwszy lord admiralacji. Resztę dopowie historia — po wojnie. Już teraz stwierdzić można, że marynarze włoscy, bez różnicy stopnia, nie bardzo pragnęli walczyć za złą sprawę w jednym szeregu z Niemcami. Jak każda marynarka, stanowili inteligentną i stosunkowo niezależną społeczność.

Czy admirałowie włoscy dorosli do wysokości zadania w dziedzinie dowodzenia nowoczesnymi środkami walki na morzu, dowiemy się niedługo. W pojedynczych spotkaniach okręty włoskie wykazywały jednak mało ducha zaczepnego i raczej unikali walki. Strach bierze pomyśleć co by było, gdyby flota włoska duchem

i sprawnością dorównywała brytyjskiej. Nasi „wrogowie morza”, miast głosić poglądy o nieprzydatności marynarki w londyńskich kawiarniach, siedzieliby już dawno w którymś z obozów niemieckich i tłukąc kamieniem mieliby czas zrozumieć, że od panowania na morzu zależy po dziś dzień losy wojen.

Pamiętać należy, że główną przyczyną dla której Hitler szukał sojuszu z Włochami — była flota włoska. Na tym punkcie zawiodł się i to go zgubiło. Flota włoska nie zwyciężyła, bo brytyjska przewyższała ją duchem bojowym.

PRZENOSIMY TEATR DZIAŁAŃ

Bałtyk jest Morzem Śródziemnym Północy. Spróbujmy więc na chwilę przenieść tam obecną sytuację. Od razu nasuwa się twierdzenie, że marynarka brytyjska, a w szczególności „Home Fleet”, odgrywa w stosunku do polskiej floty bałtyckiej taką samą rolę, jak w stosunku do własnych eskadr śródziemnomorskich. Z tą tylko różnicą, że z Anglii do Gdyni jest 800 — 900 mil, a do Aleksandrii 3200.

Gdyby więc flota polska, która duchem bynajmniej nie ustępuje brytyjskiej, posiadała w Gdyni odpowiednio umocnioną, niezależną bazę morską-lotniczą i do tego owe 150.000 ton okrętów wojennych, które zastrzegła sobie w Genewie, to nie jest wykluczone, że przetrwalibyśmy do przyścia pomocy z zewnątrz. W oparciu o polską flotę i polską bazę, Anglii mogłoby wejść na Bałtyk i podać nam rękę. A choćby nawet nie weszli, to i tak cały niemiecki plan wojenny musiałby ulec zwłóce i rewizji. I w końcu może polski minister marynarki mógłby oświadczyć śladami Alexandra, że „łącznie z aliantami osiągnęliśmy zwycięstwo.”

Lotnictwo, na które nasi domorosli „nieprzyjaciela marynarki” tak często się powołują, nie jest wrogiem marynarki, lecz jej największym przyjacielem. Nikt tak nie rozumie marynarzy, jak lotnicy, nikt tak nie kocha lotników, jak marynarze /oczywiście własnych/. Marynarka i Lotnictwo — części składowe Siły Zbrojnej o dalekim zasięgu i wielkiej ruchliwości — posiadają możliwości strategiczne niedostępne siłom lądowym. Nie znaczy to oczywiście, aby samą marynarkę czy samym lotnictwem można było wygrać wojnę, ale w każdym układzie strategicznym właściwa proporcja między tymi trzema częściami winna być zachowana. Inaczej nie ma mowy o zwycięstwie.

Jedno jest pewne: kosztem 2 miliardów złotych, wydanych w okresie dziesięciolecia, mogliśmy pokusić się o spędzenie Niemców z Bałtyku i wzięcie ich we dwa ognie przez flotę brytyjską i polską. Te pieniądze na pewno nie byłyby rzucane w błoto.

JULIAN GINSBERT

Po kapitulacji Włoch

Wypadki nad Morzem Śródziemnym rozgrywają się tak szybko, że mamy świeżo w pamięci wszystkie etapy i zupełnie łatwo wiążemy je w jedną planową całość.

Pogrom armii "Osi" w Tunisie, ten zachodni Stalingrad — kapitulacja wobec bombowców alianckich w Pantellarii — 38-dniowa kampania sycylijska — a potem, jak w kalejdoskopie, z coraz wzrastającą szybkością zmieniające się obrazy i sytuacje: upadek reżimu Mussoliniego, lądowanie legendarnej armii 8. w Kalabrii, w parę dni po tym ogłoszenie światu bezwarunkowej kapitulacji Włoch — desant Aliantów pod Neapolem, włoska flota wojenna na Malcie, okupacja północnych Włoch przez Niemców — uwolnienie Mussoliniego przez "przyjaciela," który... "nigdy nie zapomina!" Włochy jako faszystowska republika pod opieką niemieckich marszałków. Premier brytyjski nawołujący w Parlamencie naród włoski do skupienia się dokoła rządu Badoglio.

Jak na parę miesięcy jest to niesłychanie dużo. Tak wiele pomysłów zmian naraz, że opinia publiczna zdziwiona jest niemal rozczarowana: dlaczego nie więcej? Dlaczego Watykan pilnuje posterunki niemieckich spadochroniarzy, a nie — powiedzmy — gwardzistów brytyjskich? I dlaczego w Mediolanie zaprowadza "niemiecki porządek" pośpiesznie sprowadzona z pod Charkowa Leibstandarte "Adolf Hitler," a nie rządzią miejscowi socjaliści?

Trzeba jednak nie tylko umiarkowanej, ale i sprawiedliwej oceny sukcesów. Trzeba rozumieć, że główny przeciwnik — Niemcy wciąż jeszcze jest silny, przewidujący i zdecydowany bronić się do ostatka. To Niemcy przecież dotąd grali kartą włoską, i to oni nie chcą jej wciąż wypuścić z rąk — nawet wtedy, gdy jest zgrana. Tak mało w rezultacie zostało Niemcom tych kart na początku piątego roku wojny...

Jeżeli więc nie wszystko we Włoszech zostało osiągnięte, co początkowo wydawało się możliwe, i jeżeli rzeczywiście niektóre możliwości nie zostały w pełni wykorzystane, to przypisać to należy przede wszystkim przeciwdziałaniu Niemców, dla których utrzymanie się we Włoszech było i jest kwestią życia i śmierci.

Jakiegokolwiek jeszcze zmiany mogą nastąpić we Włoszech, jedna rzecz jest pewna: militarna siła Włoch i ich znaczenie polityczne w układzie "Osi" znikły bezpowrotnie; nie wydaje się bowiem, aby istniały jakieś siły, które jeszcze w ciągu tej wojny byłyby zdolne przywrócić Włochom potencjał wojenny i uczynić z nich wartościowego partnera Niemiec w dalszych fazach wojny.

Włochy są państwem już pobitym w tej wojnie; armia włoska przestała istnieć: bita przez Brytyjczyków na piaskach Libii, w górach Abisynii i Sycylii, w Tunisie; rozbrojona i wzięta do niewoli przez Niemców na Riwierze Francuskiej, w Lombardii, na Bałkanach i na licznych wyspach greckich. Flota włoska, w większości ocalała, przeszła na stronę Aliantów. Lotnictwo, najwrażliwsza broń pod względem utrzymania ducha bojowego i dyscypliny, najtrudniejsza do wyposażenia w sprzęt — prawdopodobnie nie odbuduje się już jako składowa część włoskich sił zbrojnych.

Zapewne Niemcy po jakimś czasie zdołają odtworzyć kilka, może kilkanaście, dywizyj włoskich; jest pewne, że Mussolini zajmie się energicznie pośpieszną organizacją na nowo milicji faszystowskiej, odpowiednika niemieckich S.S. Wszystko to razem wzięte, nie będzie przedstawiać większego znaczenia wojskowego. Co najważniejsze, trudno uwierzyć, aby armia włoska, która dotąd nie chciała się bić, nagle mogła zdobyć się na zapal do wojny w obecnych warunkach zupełnego rozpręczenia, na zapal do wojny, którą Włosi od dawna uważają za przegraną.

Wypadki włoskie wywarły wielki wpływ na ogólne położenie wojskowe Niemiec i są niewątpliwie przełomowym momentem w tej wojnie. Aczkolwiek wartość bojowa armii włoskiej była niezbyt wielka, to jednak kilkadziesiąt dywizyj włoskich rozlokowanych na

Bałkanach, na wyspach Morza Śródziemnego i w południowej Francji spełniało mniej lub więcej wystarczająco zadania wojsk okupacyjnych, co prawda wymagając stałej kontroli ze strony Niemiec i obecności dywizyj niemieckich. Obecnie, gdy armia włoska przestała w praktyce istnieć, Niemcy są zmuszeni zapelnąć swoimi wojskami poważne luki, jakie powstały w ugrupowaniu na południu Europy. Nastąpiło to wszystko w momencie, gdy front niemiecki na wschodzie przeżywa najostrejszy jak dotąd kryzys i gdy wysiłek armii niemieckiej jest na granicy wytrzymałości.

W rezultacie Niemcy zaczęli tracić na zachodzie grunt pod nogami. Opuścili bez walki Sycylię, naciskani przez Francuzów ewakuują się z Korsyki, nie byli w stanie przeciwdziałać zajęciu przez Aliantów szeregu wysp na Morzu Egejskim — wreszcie nie panują nad sytuacją na Bałkanach, gdzie powstańcy uzyskali ważne punkty i rozległe obszary. Wszystko to są cenne bazy do przyszłych działań Aliantów. Sardynia i Korsyka, odzyskane prawie bez strat, są pomostem prowadzącym ku Francji; wyspy greckie ułatwiają przyszłe działania na Bałkany i przyspieszą otwarcie niezwykle ważnej drogi na Morze Czarne, na połączenie z południowym skrzydłem armii sowieckiej.

Najważniejsze jednak wojskowe konsekwencje upadku Włoch powstały dla Niemców na Bałkanach i oczywiście na samym półwyspie włoskim. Są to prawdziwe wyłomy w murze "europejskiej twierdzy" Hitlera, których Niemcy nie zdołają skutecznie zamknąć

wobec braku dostatecznie silnych odwodów.

Przebieg wypadków we Włoszech, a zwłaszcza na Bałkanach, ujawnił to, co od dawna wypadało ze wszystkich kalkulacji co do sił, jakimi Niemcy dysponują w tej chwili dla obrony Europy. Niemców rzeczywiście nie stać na dwa fronty.

Nie mamy zamiaru wdawać się tutaj w drażliwą dyskusję w sprawie osławionego już "drugiego frontu." Dyskusja ta bowiem coraz wyraźniej wychodzi poza ramy czystej strategii, a wkracza w dziedzinę polityki międzynarodowej, a nawet i polityki wewnętrznej niektórych krajów wojujących.

Z punktu widzenia wojskowego jest jednak niepodobniestwem nie zauważyć związku pomiędzy działaniami niemieckimi na wschodzie i zachodzie. Działania te są powiązane chociażby z tego najprostszego powodu, że niemieckie dowództwo musi je rozpatrywać i przeciwdziałać łącznie, gdyż ma przed sobą jednocześnie:

— na wschodzie: potężną ofensywę sowiecką, która zepchnęła niemiecki front już na Dniepr i zmierza dalej na zachód;

— na zachodzie: Aliantów pod Neapolem i nad Adriatykiem, którzy lada dzień, tydzień, czy miesiąc — nie jest to znów tak istotne — będą czy mogą być we Francji i na Bałkanach.

Jest jasne, że niemieckie dowództwo postępuje zgodnie ze swoją oceną możliwości i zamiarów przeciwników na wschodzie i zachodzie oraz zgodnie z własnymi możliwościami przeciwdziałania.

Oceny tej, ani planów niemieckich oczywiście nie znamy, ale widzimy pewne fakty. Niemcy po nieudanej ofensywie na Kursk, po przegranej bitwie o utrzymanie się na stałej linii frontu — rozpoczęli wymuszony odwrót, którego ostatecznej granicy jeszcze bynajmniej nie widać, a być może wyznaczy ją dopiero sama armia sowiecka, gdy zatrzyma się wskutek rozciągnięcia się linii komunikacyjnych, warunków atmosferycznych, naturalnego zmęczenia i t.p. zwykłych i nieuchronnych w każdej ofensywie przyczyn.

Na zachodzie na razie Niemcy mają do czynienia oczywiście z nieporównanie słabszymi siłami lądowymi przeciwnika, niż na froncie wschodnim. Ale mimo to sytuacja na zachodzie powstała bezpośrednio po upadku Włoch kto wie, czy nie była dla Niemców równie niebezpieczna lub nawet gorsza, niż na wschodzie, gdyż na zachodzie dysponują znacznie mniejszą przestrzenią i czasem umożliwiającym manewr odwrotowy.

Oczywiście można to nazwać "propagandą" i dopatrywać się w tym jakiegoś diabelskiego chytrego postępu, ale posłuchajmy co mówi Goebbels o sytuacji armii niemieckiej po "zdradzie" Włoch. "Fakt, że plany oparte na zdradzie klikki Badoglio nie osiągnęły zamierzonych rezultatów, zawdzięczać należy jedynie temu, że Niemcy odkryli na czas knowania i unieszkodliwili je dzięki powzięciu przez niemieckie naczelné dowództwo właściwych kroków. Gdyby te plany powiodły się, Niemcy znalazłyby się w obliczu największego w tej wojnie niebezpieczeństwa." — "Gdybyśmy

wykonali stawiane nam przez Włochów propozycje, wojska nasze we Włoszech poniosłyby najgorszą, jaką można sobie wyobrazić, klęskę."

Oczywiście Niemcy we Włoszech chwilowo opanowali sytuację i zażegnali najostrzejszy kryzys. Ale proces rozkładu zaczął się i nie ma środka, aby go zatrzymać.

To jest wielki sukces osiągnięty przez strategię brytyjską. Stawowi on klasyczny przykład zastosowania zasady: bić przeciwników po kolei, zaczynając od najsłabszego. Brytyjczycy, osłaniając się od Niemców, systematycznie zadawali cios po ciosie Włochom. Startowali w Sudanie i w Egipcie. Droga wiodła przez El Alamein, Tobruk i Tunis. Meta jest w Berlinie.

Wszystkie stałe zasady strategii brytyjskiej: pośredniego podchodzenia do celu, niszczenia przeciwnika na peryferiach, blokady — obecnie uzupełnione strategicznym bombardowaniem ośrodków nieprzyjacielskiego przemysłu — znalazły pełne zastosowanie w dotychczasowym prowadzeniu wojny. Zasady te, z którymi — jak to obserwujemy w dyskusji nad sprawą drugiego frontu — nie wszyscy się godzą, odpowiadają najzupełniej charakterowi narodowemu i przyrodzonym możliwościom Brytyjczyków. O możliwościach tych decydują: potęga na morzu, wspieranie zdolności organizacyjne, bogactwo zasobów materialnych, zdolność znoszenia niepowodzeń bez załamывania się i stosunkowa szczupłość rezerw ludzkich. Ostatni właśnie czynnik nakazuje liczenie się ze stratami ludzkimi i narzuca taki a nie inny sposób prowadzenia wojny.

Pozwolimy sobie tutaj przypomnieć powiedzenie bezimiennego brygadiera artylerii brytyjskiej, które podała prasa brytyjska, opisując potężne przygotowanie artyleryjskie przed lądowaniem na słabo broniony brzeg włoski w dniu 3.IX. b.r.: "Jeżeli dla zaoszczędzenia jednego życia ludzkiego trzeba wystrzelić tysiąc pocisków — wystrzelimy je bez żadnego wahania." Nie wydaje się, aby podobne zasady były możliwe do zastosowania w jakimkolwiek innym wojsku, przede wszystkim dlatego, że nie wiele krajów stać na ich zrealizowanie w praktyce.

Zamiarem naszym było nasświetlenie położenia wojskowego na europejskim teatrze wojennym po upadku Włoch. Nie można jednak nie wspomnieć o następstwach politycznych. Włochy do pewnego stopnia stanowiły przeciwwagę Niemiec w południowo-wschodniej Europie. Szereg rozwiązań politycznych nad Dunajem i na Bałkanach wynikał z konieczności liczenia się Niemców ze stanowiskiem Włoch. Obecnie te skrepowania odpadają, nie wyłączając również stosunku Niemców do samych Włoch, które stają się takim samym krajem okupowanym, jak pozostałe. Inna rzecz, że z tego samego tytułu spadają na Niemców nowe obciążenia i czekają ich podobne a nawet większe trudności, niż w Polsce, Jugosławii i Grecji.

Pozycja Węgier, które w rozgrywce z Niemcami miały pewne oparcie polityczne we Włoszech pogorszyła się znacznie. Węgrzy niewątpliwie będą zmuszeni przez Niemców do większych świadczeń wojennych; wiadomo już, że jednostki węgierskie ponownie pojawiły się na froncie wschodnim.

Sytuacja w Jugosławii skomplikowała się jeszcze bardziej. Niemcy zmuszeni do pozyskania nowych możliwości dla opanowania ruchów niepodległościowych na Bałkanach, dali większą swobodę działaniom Chorwatom. Prowadzą również rokowania z quislingowskim rządem serbskim Nedicem, jak również są pewne zapowiedzi ustępstw dla Greków.

Szwajcaria znalazła się w szczególnie trudnej pozycji, gdyż na wszystkich granicach ma obecnie wojska niemieckie i jest praktycznie izolowana od świata.

To pozyskanie "wolnych rąk" na południu ma jednak dla Niemców tyle samo niebezpieczeństw, co chwilowych korzyści.

Alianci mają tutaj wszystko do powiedzenia. Pod względem politycznym stawka włoska jeszcze nie jest rozegrana do końca.

"Pięciu chłopców z Albatrosa"

Tym co nie wrócili.

W wiosce tej, śpiewanej jeszcze przed wojną, pięciu było marynarzy. Tu było ich o trzydziestu więcej. W wiosce, statek zwał się "Albatros" — ten zaś nosił imię jednego z Sienkiewiczowskich bohaterów. Tam "Albatros" — "wpadł na skały i zatonał wraz z załogą całą swą..."; tu tajemnica okrywa zaginięcie statku, który w wojenny czas tyle podróży szczęśliwie odbył po wielu morzach, i najgroźniejszym z nich wszystkich: Atlantyku.

Zaginiony... nie pozostało po nim śladu... a z nim zginęło trzydziestu pięciu ludzi załogi, którzy wiele ciężkiej pracy oddali polskiemu morzu, a teraz dołożyli życie. I choć zginęli gdzieś na Atlantyku, daleko od brzegów Jastarni, Helu, Gdyni — pracą swoją za życia skrócili drogę do macierzystego portu tym, którym dane będzie tam wrócić.

Morze polskie bardzo skąpa ma jeszcze historię, tradycje i legendy. Piszą ją dopiero i tworzą nasze statki dziobami swymi po wszystkich morzach świata.

Są tam strony zapisane walkami przeciw eskadrom "Junkersów," ucieczkami z portów internowania, starciami z okrętami podwodnymi... Są szczęśliwe uratowania z paszczy 14-to calowych dział "kieszonkowych pancerników," polujących "bohatersko" na łatwą zdobycz. Są zatonięcia w lodowatych falach podbiegunowych, gdzie zimno gasi każdą iskierkę życia tlejącą w rozbitku. I są dni, tygodnie i lata zapisane codzienną żmudną pracą wypływania na paru tysiącach ton dynamitu, bomb lotniczych, lub wszelkich innych materiałów wybuchowych, po morzach pełnych stad wilków podwodnych. I będą również karty, gdzie na pustej stronie, obok nazwy statku, zapisane będzie: "Zaginiony..."; pozostawiając resztę do wypełnienia wyobraźniom tych, którzy w lepszych wojennych czasach przyjdą na morze.

Cóż można powiedzieć o życiu tego statku i jego załogi? Ciężkie było.

Pływali po Morzu Północnym w okresie, kiedy dzień każdy przynosił kilka skoncentrowanych ataków lotniczych na każdy konwój. Bywało, że statek ich wybrany jako cel przez kilka "Dor-

niów," ginął poza fontannami wody, które wytryskiwały ku niebu od bomb wybuchających wzdłuż burty, przed dziobem i za rufą; a on za chwilę ukazywał się znów i płuł ogniem z każdej znajdującej się na pokładzie lufy.

Gdy nadchodziła noc, a morze nie było bardzo wzburzone, samoloty odlatywały, a z mroku, z szarej nocy, wypadały niemieckie śmigacze, i każdego podstępnie używając, szarpały i gryzły psim swym zwichniętym statki pływające w zewnętrznych kolumnach konwoju.

Gdy i te ataki odparto, czekało jeszcze jedno niebezpieczeństwo, bardzo groźne w tym czasie — miny magnetyczne. Każdy przemykający cieżnina i kanały były zaminowane, i nim znalaziono obronę, wiele statków z wydartymi trzewiami legło na dnie, pozostawiając na powierzchni tylko maszt z rejką w kształcie krzyża.

Oni uniknęli i tej śmierci, tak jak wyszli cało z ciężkich i wielokrotnych nalotów na porty, gdzie po walkach na morzu, załoga prócz zwykłych zajęć, brała udział w obronie przeciwlotniczej.

Był to okres, kiedy ni w morzu, ni w porcie, nie było bezpiecznie. Im jednak szczęście dawało pięćdziesiąt procent bezpieczeństwa, a drugie pięćdziesiąt dorabiali czujnością, odwagą i wytrzymałością.

A później wypłynęli na Atlantyk. W ciągu blisko trzech lat, przebyli kilkadziesiąt razy przestrzeń między Anglią a kontynentem amerykańskim, przestrzeń, gdzie każda z trzech tysięcy mil, kryje niebezpieczeństwo.

Ileż to razy w ciągu tych podróży konwoje ich były atakowane przez okręty podwodne! Ile sztormów przeżyli!

Ginęły statki, ginęły i załogi, ich też parę razy utopiła pogłoska, gdy przez dłuższy czas spóźniali się do portu, czy to z powodu walki z Naturą czy wrogiem.

Niedawno temu, wracając z Ameryki, dostali się w sztormie w pola kry lodowej, która rzucana falą, niczym kamienie ogromne średniowiecznych kaptułów, wpadała na pokład, druzgocąc nawiewniki, relingi, i rwąc stalowe odciągacze masztów, niczym nitki. Tak władca przy-grenlandzkich mórz bronił im wstępu do swego królestwa.

Mieli podróże niebezpieczne, więc iak każdy marynarz po parotygodniowym rejsie, radośnie witali wyrastające ponad widnokrąg drapacze Nowego Jorku, lub skały

Szkocji, czy dymy snujące się nad Liverpooliem. A gdy los zrzadził, żeśmy się spotkali w porcie — noc była za krótka, świat za mały, by nas pomieścić.

Z podróży nie wrócili...

Może torpeda wbiła się w żywą wibrującą pracą maszyn burę statku, dławiąc życie, i zatonał w chwil kilka? Może we mgle zderzył się z innym statkiem i poszedł na dno natychmiast? A może zginął w walce z morzem? Ono wiele kryje tajemnic...

Ostatni raz widziano go już tylko o parę set mil od wybrzeży angielskich, jak w ciężkim sztormie pracowicie wspiął się na grzbiet fali, zjeżdżał na dół, ryl się dziobem w następną falę, przecinał mniejsze, a ginął cały w pianie i bryzgach, otrzymawszy znielena uderzenie jeszcze innej.

Walczyl...

Nie dane mu było wrócić na Bałtyk i wczepić się kotwicą w piasek polskiego morza. Wróca tam w wspomnieniach wraz z tymi, którym szczęście dopisze. Wróci:

"I ten pierwszy co był chudy,
I ten drugi co był rudy,
I ten trzeci co tak wódkę lubił

chląć...

I ten czwarty, ten obdarty,
Co miał w górę nos zadarty,

I co z czartem mógł o swą duszę
w kości grać...

I ten piąty, ten najmłodszy,
Co w miłości był najstarszy,
I co oczy jak diamenty jasne

miął...

—każdy z trzydziestu kilku.
A prócz tego, nie jedna "zapłazce Mimi złotowłosa, za chłopcami z "Albatrosa" — z "Albatrosa, bo tak statek ich się zwał..."

A my...?

Po prostu zaklinamy brzydki, gdy fala w sztormie przypomni nam ich los, a grozić bezsilnie będzie im podwodnym wrogiem. A gdy włóczęga po portach świata, kontynentach dalekich i bliskich, samotność i życie bez domu, przypomną nam jak dawno nie chroniliśmy się za półwysp helski, a tęsknota za krajem, tylekroć zagluszana, weźże się znów w umysł i opanuje go na długi czas, pijąc — bo pić wtenczas trzeba — wesoło wspominać ich będziem.

Bo przecież w życiu tyle razy kłamać się musi...
Port w Anglii, kwiecień 1943 r.

STEFAN GAZEL

BRONISŁAW NOWICKI

Polacy w. "Battle of Britain"

Jeden z pilotów "303" którzy brali udział w "Battle of Britain"

Lord d'Aberton, pisząc o zwycięstwie polskim pod Warszawą w 1920 r. nazwał je "XVIII — decydującą bitwą w dziejach świata." W dwadzieścia lat później, w pamiętnym roku 1940, nad ziemią brytyjską rozegrała się wielka bitwa powietrzna, którą śmiało można nazwać "XIX — decydującą bitwą w dziejach świata," gdyż, podobnie jak zwycięstwo polskie, odwróciła ona nie tylko kartę wojny, ale zdecydowała o losie Europy na długie lata. Bitwa ta, to legendarna już dzisiaj "Battle of Britain," z której, jak z Nelsonowego zwycięstwa pod Trafalgarem dumna jest i będzie W. Brytania.

Kiedy niemieckie dywizje pancerne zmiażdżyły Francję w czerwcu 1940 roku zdawało się, że nic już nie przeszkodzi Hitlerowi w ostatecznym zwycięstwie nad Europą. Zdawało się, że zdobycie Wysp Brytyjskich, tego ostatniego bastionu wolności, nie będzie dla Niemiec sprawą trudną zwłaszcza, że potężna wtedy "Luftwaffe" posiadała olbrzymią przewagę liczebną nad lotnictwem brytyjskim.

Okazało się jednak, że sama liczba nie zawsze decyduje. Lotnictwo brytyjskie odparło ataki niemieckie, utrzymało panowanie w powietrzu podczas "Battle of Britain," zadało zwycięskiemu dotąd lotnictwu Rzeszy pierwszą dotkliwą klęskę, a tym samym, zadało pierwszą klęskę niemieckiemu duchowi wojennemu. R.A.F. wygrał dla swojej ojczyzny i dla całej ludzkości "XIX — decydującą bitwę w dziejach świata." Odwróciła się wówczas karta wojny. Przeważała się jakaś mistyczna szala. Linia niemieckich powodzeń po raz pierwszy została przerwana.

Dziwnym, choć nie pierwszym w naszej historii, zrządzeniem losu, Polacy, którzy wygrali "bitwę XVIII-a" odegrali tak poważną rolę w "bitwie XIX-ej." Synowie tych, którzy w sierpniu 1920 r. ocalili Europę przed zalewem ze Wschodu, przyczynili się teraz waleśnie do zwycięstwa nad lotnictwem niemieckim. Współ z swymi brytyjskimi kolegami ocalili Anglię, a z nią Sprawę, o którą zaczęła się ta wojna. Sprawę wolności i niezależności politycznej nie tylko Polski, ale całej Europy.

KRYTYCZNE TRZY MIESIĄCE

"Battle of Britain" rozpoczęła się 8 sierpnia i trwała do 31 października 1940 r., kiedy ostatecznie okazało się, że Niemcy nie są w stanie zapewnić sobie panowania w powietrzu nad Anglią. Przeciwnie, ponieśli tak olbrzymie straty, że zmuszeni zostali do zaniechania dziennych ataków. Ograniczyli się tylko do nocnego bombardowania głównie Londynu i większych ośrodków przemysłowych. Trwało to, z różnym nasileniem, aż do pamiętnego 11 maja 1941 roku, kiedy to Londyn przeżył swój największy i najcięższy nalot bombowy.

Okres między 8 sierpnia a 31 października 1940 podzielić można z kolei na cztery podokresy: pierwszy — od 8 do 18 sierpnia, drugi — od 19 sierpnia do 5 września, trzeci — od 6 września do 5 października, czwarty — od 6 października do 31 października.

Rozważanie poszczególnych okresów bitwy nie jest tematem tego artykułu. Omówiona ona została zresztą bardzo dokładnie w specjalnym wydawnictwie brytyjskim, poświęconym "Battle of Britain" i tłumaczonym również na język polski. Jeżeli przytoczymy dzisiaj podział na te podokresy, to tylko dla lepszego uwidocznienia momentu, w którym lotnicy nasi wzięli udział w bitwie o Anglię.

REORGANIZACJA PO KLĘSCE FRANCUSKIEJ

Większa część naszego lotnictwa przybyła do Anglii z Francji w czerwcu 1940 roku i, podobnie, jak wojsko lądowe, zaczęła odbudowywać się na ziemi brytyjskiej.

Gdy rozpoczęła się Bitwa o W. Brytanię reorganizacja lotnictwa polskiego była dopiero w początkach. Dlatego też w "Battle of Britain" wzięły udział tylko dwa dywizjony polskie a mianowicie: Myśliwski Dywizjon Poznański i słynny "303" Myśliwski

Dywizjon Warszawski im. Tadeusza Kościuszki. To były dwie formacje polskie wchodzące, na skutek odpowiedniej umowy, w całości operacyjny lotnictwa brytyjskiego.

Poza tym jednak cały szereg lotników polskich walczył pojedynczo lub po kilku w ramach "squadron'ów" brytyjskich. Nie zdążyli oni jeszcze wejść w skład innych polskich dywizjonów, które się dopiero organizowały.

Dziś, gdy rozpatrujemy udział lotnictwa polskiego w bitwie o Anglię, podzielić musimy to zagadnienie na dwie części: walki poszczególnych pilotów w ramach "squadron'ów" brytyjskich i boje dwóch polskich dywizjonów myśliwskich.

POLSCY PILOCI R.A.F.'U

Polscy piloci w R.A.F.'ie pierwsi poszli do bitwy. Walczyli oni już w dniach 19 a następnie 31 lipca i od tej pory przez cały sierpień, wrzesień i październik, dzień w dzień niemal, razem ze swymi brytyjskimi kolegami odpierali naloty niemieckie na W. Brytanię. Piloci ci, mimo iż znajdowali się w nieznany dotychczas otoczeniu i musieli się dostosować do odmiennych nieco sposobów walki, spisali się bardzo dobrze. W ciągu sierpnia i września 1940 roku uzyskali 78 pewnych zwycięstw powietrznych i 16 prawdopodobnych, a poza tym uszkodzili 28 samolotów niemieckich.

Tabela zwycięstw polskich w sierpniu 1940 roku wykazuje prawie wyłącznie zwycięstwa Polaków walczących w R.A.F.'ie. Nic dziwnego — dywizjony Poznański i Kościuszkowski odbywały dopiero loty treningowe i próbne strzelania.

PIERWSZE ZWYCIĘSTWA POLSKICH DYWIZJONÓW

Dywizjony Poznański i Warszawski osiągnęły formalnie gotowość bojową, pierwszy w dniu 15 sierpnia i drugi w dniu 1 września 1940 r.

Pierwsze zwycięstwo odniósł Dywizjon Poznański w dniu 20 sierpnia, kiedy to podczas patrolowania, jeden z pilotów tego Dywizjonu ppor. W. zestrzelił Ju. 88.

Pierwsze jednak zestrzelenie Dywizjonu 303 nastąpiło w dniu 30 sierpnia. Dywizjon odbywał właśnie ćwiczenia w ostrym strzelaniu i wówczas przychycono samolot nieprzyjaciela uzyskując w ten sposób pierwsze zwycięstwo.

Nazajutrz, 31 sierpnia Dywizjon "303" stacza swą pierwszą większą walkę powietrzną, w której wyniku zestrzelono na pewno pięć Me. 109.

Ogółem w ciągu sierpnia piloci polscy zarówno ci walczący w R.A.F.'ie, jak i wchodzący w skład obu polskich dywizjonów zestrzelili łącznie 46 i pół samolotów na pewno, 8 prawdopodobnie, a 13 i pół uszkodzili.

BOJE DYWIZJONU POZNAŃSKIEGO

Poznański Dywizjon Myśliwski aż do połowy września wykonywał codzienne patrolowania, pozostawał w alarmie i pogotowiu. 15 września był jednym z najpiękniejszych dni Dywizjonu. Startował on wówczas dwukrotnie i stoczył szereg walk z nieprzyjacielem, znacznie przeważającym liczebnie. W wyniku walk zestrzelono tego dnia 8 samolotów niemieckich na pewno, a 5 prawdopodobnie.

Drugie poważniejsze zwycięstwo dywizjonu miało miejsce dnia 18 września, kiedy to zestrzelono na pewno 5 samolotów nieprzyjacielskich a 2 prawdopodobnie.

Od tego czasu Dywizjon nie ustaje w walce i kończy bilans wrześniowy następująco: 15 samolotów niemieckich strąconych na pewno, 7 prawdopodobnie a 1 uszkodzony.

REKORDOWY SUKCES "303"

Największą jednak ilość zwycięstw zdobył "303" Dywizjon im. Kościuszki. Kronika sukcesów tego Dywizjonu codziennie niemal przynosi laur zwycięski jego pilotom. Jeśli nie zanotowano któregoś dnia zwycięstw Polaków, to albo Dywizjon wtedy nie startował, albo też nie doszło do spotkań z nieprzyjacielem. W codziennych walkach piloci Dywizjonu "303" osiągają szereg wspaniałych suk-

ZESTRZELONE PRAWDOPODOBNE USZKODZONE

Sierpień /od 8/			
1/ Piloci polscy w R.A.F.	40½	7	13½
2/ "Dyw. Poznański"	—	1	—
3/ "303"	6	—	—
Wrzesień			
1/ Piloci polscy w R.A.F.	29	7	8
2/ "Dyw. Poznański"	15	7	1
3/ "303"	108	16	3
Październik			
1/ Piloci polscy w R.A.F.	7½	1	6½
2/ "Dyw. Poznański"	1	2	—
3/ "303"	13	4	0
Razem:	220	45	32

Rysunek zamieszczony w jednym z dzienników polsko-amerykańskich w czasie "Battle of Britain"

cesów.

Jedno z większych zwycięstw powietrznych przypada na dzień 11 września, kiedy to piloci "303" zestrzelili 17 samolotów nieprzyjacielskich na pewno, a jeden uszkodzili.

W dniu 15 września zwycięski score wyniósł 16 samolotów zestrzelonych na pewno, 1 prawdopodobnie i 2 uszkodzone. Wyniosło to około 15% samolotów strąconych w ogóle tego dnia nad W. Brytanią przez Aliantów.

W dniu 26 września, który był jednym z najcięższych momentów powietrznej bitwy o Anglię, piloci Dywizjonu mają na swym rachunku 13 strąconych samolotów niemieckich. Liczba samolotów zestrzelonych tego dnia przez lotników polskich, zarówno służących w R.A.F., jak i w polskich dywizjonach, stanowi olbrzymi po prostu, bo wynoszący ponad 43% udział w ogólnym zwycięstwie, jakie Alianci odnieśli tego dnia nad "Luftwaffe."

Tego dnia, o godz. 15-ej przybył na lotnisko Dyonu Jego Królewska Mość Jerzy VI, który osobiście gratulował naszym pilotom tak wspaniałego zwycięstwa, życząc w dalszym ciągu najlepszych wyników w walkach. Król wpisał się do księgi pamiątkowej Dyonu.

Wreszcie, w dniu 27 września Dywizjon osiąga swój dzienny rekord w "Battle of Britain" strącając na pewno 18 i pół samolotów niemieckich. Stanowiło to 23% ogólnej liczby zestrzeleń dokonanych tego dnia przez Aliantów.

Inne dni września również były pełne chwały i wzbudziły podziw lotników brytyjskich, dla których piloci polscy stanowili jeszcze do niedawna wielką niewiadomą.

Ogółem w ciągu września Dywizjon "303" zestrzelił 108 samolotów na pewno, 16 prawdopodobnie a 3 uszkodził. Dywizjon miał najwięcej zestrzeleń ze wszystkich jednostek lotnictwa alianckiego w ciągu września i był w tym okresie "tip-scorerem," jak to ostatnio przypomniał w audycji radiowej w dniu 11 września 1943 r. Air Vice Marshal Leigh Mallory.

Łącznie piloci polscy we wrześniu stracili na pewno 152 samoloty na ogólną liczbę 962 zestrzelonych przez Aliantów.

Październik znamionuje już osłabienie dziennych ataków niemieckich na Anglię. Dywizjon "303" zestrzelił w tym miesiącu tylko 13 samolotów na pewno a 4 prawdopodobnie.

WYNIKI POLAKÓW W "BATTLE OF BRITAIN"

Ogółem, lotnicy polscy zestrzelili w ciągu sierpnia, września i października 220 samolotów na pewno /w tym 16½ strąconych przez pilotów brytyjskich walczących w ramach polskich dywizjonów/, 45 — prawdopodobnie i 32 — uszkodzili, co uwidacznia załączona obok tabela.

Największe nasilenie walk dla obu polskich dywizjonów przypada na miesiąc wrzesień, najcięższy okres "Battle of Britain." W sierpniu bowiem dywizjony Poznański i "303" dopiero trenowały i nie weszły jeszcze do akcji, w październiku zaś tempo bitwy powietrznej o Anglię znacznie osłabło. Uwadżliwiec do jeszcze bardziej wartość polskiego udziału w tych zmaganiach i podnosi wagę polskich zwycięstw.

Walent ich będzie jeszcze większy, jeśli uprzytomnimy sobie, że oprócz lotników naszych walczących w ramach "squadron'ów" brytyjskich, tylko dwa polskie dywizjony walczyły przeciw Niemcom na ogólną liczbę kilkudziesięciu dywizjonów R.A.F. W tych warunkach, wyniki naszych dwu dywizjonów mówią same za siebie i, w niczym nie umniejszając olbrzymich zasług R.A.F. wysuwają polskich pilotów na czoło tych, którzy wygrali "Battle of Britain."**

WITOLD ROŻNIECKI

* Pół, lub inny ułamek — oznacza, że samolot został zestrzelony przez dwóch lub więcej pilotów. Stosownie do ich liczby zalicza się zwycięzcom zestrzelenie w odpowiednim ułamku.

** Artykuł niniejszy został napisany na podstawie materiałów zawartych w pracy p. W. Zaczekiewicza — "Polskie lotnictwo myśliwskie w bitwie o W. Brytanię" i danych dostarczonych przez Wydz. Kult. Ośw. Inspektoratu Lotnictwa.

Ś c i g a c z e

Niewielu z Was widziało na własne oczy ścigacz w akcji, lub choćby tylko podczas odpowiedzialnej pracy konwojowej czy patrolowej. Tylko nieliczni, z wyjątkiem oczywiście marynarzy, mogli podziwiać te zwinne, małe okręci, gnane potężną siłą swych motorów.

Ale każdy widział je na pewno w kinie na dodatkach aktualności, zna je z fotografii, lub bodaj z plakatów. Smukła, aerodynamiczna sylwetka przecina wielką, spienioną falę. Woda przed dziobem układa się w dwie, symetrycznie na boki bijące fontanny, a za krótką, przysadzistą rufą kotłuje się i pieni morze, gniewne, że ktoś je depcze tak brutalnie. Zaledwie wzrok ludzki zdołał umiejscowić na horyzoncie mknący ścigacz, znajduje się on już zupełnie gdzie indziej i doprawdy trzeba dużej uwagi, aby go nie zgubić z oczu.

Cóż to są ścigacze? Pamiętamy jeszcze z Polski, że Liga Morska i Kolonialna propagowała zbiórki na budowę tych jednostek, że zaczynały one wchodzić w użycie, a program rozbudowy naszej floty wojennej przewidywał szerokie uwzględnienie tego typu okrętu w naszej Marynarce Wojennej. Nasze możliwości na morzu były jednak nieproporcjonalne do naszych potrzeb i wysiłku, włożony w rozbudowę floty wojennej Rzeczypospolitej, aczkolwiek duży, okazał się niewystarczający.

Wielka Brytania posiada jednak potężną armadę, dziś, w czwartym roku wojny, potężniejszą, niż kiedykolwiek. Wśród licznych typów brytyjskich okrętów wojennych poczesne miejsce zajmują ścigacze. Można je podzielić z grubsza na parę grup: 1/ *M.T.B.* czyli ścigacz torpedowy, przeznaczony do atakowania okrętów nieprzyjacielskich torpedami; 2/ *M.G.B.* — ścigacz artyleryjski, 3/ *M.L.* — duży ścigacz przeciw okrętom podwodnym i 4/ *M.A./S.B.* — mały ścigacz przeciw okrętom podwodnym.

Ścigacze są bardzo szybkie, ale nadają się tylko do akcji w niezbyt dużej odległości od brzegów. Jako siły straży nadbrzeżnej, jako ochrona konwojów przepływających w niewielkiej odległości od lądu, wreszcie jako środek zwalczania nieprzyjacielskich okrętów podwodnych oddają nieocenione usługi.

Nasza Marynarka Wojenna, która odbudowuje się w walce, współdziałając z flotą brytyjską, posiada na liście swych okrętów także i ścigacze.

ŚCIGACZ ARTYLERYJSKI — TO POMYSŁ POLAKÓW

Marynarze polscy wielokrotnie przedstawiali władzom angielskim swe własne poglądy na sposób prowadzenia akcji zaczepnej przy pomocy ścigaczy. Domagano się silniejszego uzbrojenia artyleryjskiego i snuto projekty zuchwałych wypraw pod brzegi nieprzyjaciela, dokonywania wypadów dla zdobycia jeńców i t.p. jeszcze na długo przedtem, zanim powstała idea komandosów. Proponowano również wyposażenie ścigaczy w małe miny, aby stawiać je na tych szlakach, którymi płyną okręty i konwoje nieprzyjacielskie.

Dowódca flotylli ścigaczy por. mar. Gould z *Royal Navy* bardzo się zapalił do tych pomysłów i nadawał im kształt i formę przepisana — to znaczy kierował odpowiednio projekty do Admiralicji.

Idea stworzenia ścigacza artyleryjskiego, a więc większej nieco a jednocześnie bardzo szybkiej jednostki, wyposażonej w silne środki ogniowe — została przyjęta i rozbudowana. Nasza flotylla była pierwsza, która otrzymała ścigacze artyleryjskie.

I teraz dopiero zaczęła się praca.

ATAK NA NIEMIECKIE PANCERNIKI

Prawdziwy sezon ścigaczy artyleryjskich i torpedowych rozpoczął się na wiosnę 1942 roku. Inauguracja nastąpiła właśnie w tym pamiętnym dniu, w którym pancerniki i krążowniki niemieckie przedostały się przez Kanał, z Brestu do Wilhelmshafen.

Zła pogoda, a zwłaszcza dość gęsta mgła sprawiły, że flotyllę niemiecką zauważono dopiero koło Boulogne. Na pierwszy alarm wyszła w morze eskadra złożona z trzech ścigaczy torpedowych i dwóch artyleryjskich z naszej flotylli. Siły, z jakimi ścigacze nasze miały się spotkać były wielokrotnie większe. Oprócz pancerników i krążowników, eskadra niemiecka składała się z paru kontrtorpedowców, kanonierek oraz kilku flotylli *E-Boatów* i *R-Boatów*.

Z góry ochraniał tę eskadrę potężny "parasol lotniczy" Luftwaffe.

Pomimo dość dużej fali ścigacze w największym pędzie, a więc z szybkością jakichś 70 km. na godzinę, zaatakowały eskadrę. Wszystkie środki ogniowe nieprzyjaciela skierowały się przeciwko pięciu małym okręciom, atakowanym ponadto z lotu koszącego przez niemieckie myśliwce. W śmiertelnym deszczu pocisków, poprzez tumany wciąż bryzgającej sancerki wody, ścigacze sunęły ku pancernikom.

Wreszcie, z odległości około 1500 m., ścigacze artyleryjskie otwarły ogień do najbliższego z kontrtorpedowców niemieckich, podczas kiedy ścigacze torpedowe zdołały jeszcze zbliżyć się do pancerników i rzucić torpedy. Jedna z nich na pewno trafiła w cel. Grube blachy pancerne ochroniły okręt niemiecki od zatopienia, ale uszkodzenie było widocznie poważne, bo eskadra niemiecka straciła szybkość.

Ścigacze wyszły obronną ręką z tej zuchwałej wyprawy i powróciły wszystkie do portu. Jeden z nich został trafiony pociskiem niemieckiego działa 75 mm., który przeszedł na wylot przez dziób i nie wyrządził żadnej szkody.

A potem przyszły dalsze akcje. S.3. brała udział pod Dunkierką w ataku na silnie eskortowane konwoje. Eskorta składająca się z niemieckich *E-Boatów* została solidnie poturbowana i rozpedzona na cztery wiatry, a ścigacze torpedowe miały już potem niezwykle ułatwione zadanie.

1 : 6

Jeden ze ścigaczy polskich, a mianowicie S.2. wsławił się pewnej nocy czerwcowej, kiedy wdał się w walkę z sześciu niemieckimi *E-Boatami*. Pod wieczór wyszedł na patrol razem z bliźniaczem S.3., ale ten ostatni musiał zawrócić do portu wskutek defektu motoru. Właściwie rozkaz powrotu wysłano również i na S.2., ale sygnał jakoś nie dał się od razu rozszyfrować i zrozumiano go dopiero po trzykrotnym powtórzeniu, wtedy, kiedy okręt znalazł się już w strefie przeznaczonej do patrolowania.

W chwili, gdy S.2. zwracał do portu zauważono sześć niemieckich *E-Boatów*, idących na spotkanie niemieckiego konwoju. Konwój ten, liczący mniej więcej 40 okrętów, przepływał w odległości 3 mil. S.2. pierwszy spozstrzegł nieprzyjaciela i postanowił wyzyskać tę przewagę. Dzięki zręcznemu ma-

newrowi ruszył w kierunku nieprzyjaciela od strony brzegów niemieckich i pod księżyc tak, że niemieckie *E-Boaty* widoczne były jak na dłoni. Kiedy ścigacz polski otworzył ogień, Niemcy byli całkowicie zdezorientowani. Kule leciały od brzegów niemieckich.

Zanim nieprzyjaciel zdołał ochłonąć, S.2. zbliżył się na 150 m. i z tej odległości uszkodził i unieszkodliwił drugi w szyku *E-Boat* niemiecki. Jednakże nieprzyjaciel otrząsnął się z pierwszego zaskoczenia i wówczas pociski zaczęły się sypać ze wszystkich stron. S.2. został trafiony w przedział amunicyjny, tuż przy zbiornikach benzynowych, jednakże wybuch nie nastąpił. Wówczas S.2. manewrując w dalszym ciągu, przeniósł ogień na pierwszy z niemieckich *E-Boatów* i zmusił jego działka i karabiny maszynowe do zamilknięcia.

Jednakże przewaga była zbyt wielka a walka zbyt nierówna. W pewnej chwili S.2. znalazł się w środku półkola, jakie tworzyły atakujące go okręty niemieckie a na domiar złego skończyła się amunicja w działkach i karabinach maszynowych. Zdawało się, że nic już nie uratuje polskiego ścigacza.

Zręczność i zimna krew jeszcze raz ocaliły naszych marynarzy. S.2. manewrował tak umiejętnie, że po krótkiej chwili wyminął lidera flotylli niemieckiej i wy dostał się na zewnętrzną stronę śmiertelnego półkola. Lider flotylli niemieckiej tymczasem był zawzięcie ostrzeliwany przez swoich, którzy myśleli, że to polski ścigacz. S.2. zdołał odskoczyć na bezpieczną odległość i zyskać niezbędne minimum czasu na załadowanie amunicji.

W międzyczasie nadeszły na pomoc cztery ścigacze brytyjskie, co momentalnie skłoniło Niemców do ucieczki. S.2. dołączył do swoich brytyjskich kolegów i ścigał wroga tak długo, póki nie dostał rozkazu powrotu do portu.

NA PIERWSZYM MIEJSCU W TABELI

I tak, albo podobnie, raz gorzej, raz lepiej, raz lżej, a raz ciężiej było — co noc. Polskie ścigacze S.2. i S.3. ze swymi doskonałymi załogami zyskały ogólne uznanie i sławę. Na pomostach przybywały czarne swastyki, które oznaczają liczbę zatopionych okrętów niemieckich.

Nie tylko dzielność osobista, nie tylko znajomość wszystkich arkanów ciężkiej, marynarskiej służby,

ale i czystość, konserwacja sprzętu i pieczołowite utrzymanie okrętu — oto cechy, które wyróżniają chwalebnie naszych marynarzy. Dzięki tej dbałości o powierzony im sprzęt ścigacze polskie S.2. i S.3. są zawsze gotowe do akcji.

Anglicy nie byłiby jednak narodem na wskroś sportowym, gdyby nawet w czasie wojny nie uznawali szlachetnej rywalizacji. W komendzie flotylli ścigaczy istnieje specjalna tablica, gdzie poszczególne okręty są odpowiednio punktowane. Za każdą walkę, za każdy patrol, za stopień gotowości do służby każdy ścigacz otrzymuje odpowiednią ilość plusów a za każdy remont lub defekt — minusy. Nasze ścigacze wyszły zwycięsko z tych zawodów. W tabeli wszystkich flotylli na pierwszym miejscu stale znajduje się polski ścigacz S.2., a bliźniaczy ścigacz S.3. — na drugim lub trzecim miejscu.

TRZY GODZINY WALKI

Pewnego dnia, latem, przeprowadzono jedną z najdłuższych trwających akcji przy udziale ścigaczy. Zazwyczaj bowiem działają one krótko. Noc i wielka szybkość sprawiają, że walka trwa kilkanaście minut. Tym razem trwała z górą trzy godziny.

Otrzymało wiadomość, że duży transportowiec niemiecki wyszedł z portu i posuwa się wzdłuż brzegów francuskich. Eskorta była niezwykle silna: dwa kontrtorpedowce, parę t.zw. *Flakshipów* oraz około sześciu *R-Boatów*, które są właściwie kanonierkami. Poza tym jako ubezpieczenie szło jeszcze dziewięć niemieckich *E-Boatów*.

Kiedy zaalarmowano flotyllę ścigaczy brytyjskich, załogi były natychmiast gotowe do akcji. Podzielono się na dwie grupy: "A" i "B". Grupa "A" składała się wyłącznie z Brytyjczyków i miała w swym składzie trzy ścigacze torpedowe i trzy artyleryjskie. Grupa "A" pierwsza wyszła w morze i pierwsza ruszyła do ataku a w chwilę potem odplynęła grupa "B", w składzie której szły również polskie ścigacze S.2. i S.3.

Idąc na spotkanie Niemców marynarze polscy obserwowali wspaniałe, bajecznie kolorowe widowisko, które budziło dalekie, zapomniane wspomnienia jeszcze z Polski, ze "Święta Morza" lub "Wianków." Różnokolorowe pociski, rakietki oświetlające, strumienie czerwonych, złotych, pomarańczowych, świetlistych kul krzyżowały się w powietrzu. To ścigacze grupy "A" walczyły z nieprzy-

jacielem i zdołały zatopić dwa ścigacze niemieckie, przy czym jednak stracono jeden własny.

Teraz przyszła kolej na tę grupę, w której znajdowały się polskie ścigacze. Z lądu, gdzie w okolicach Calais Niemcy puszczały olbrzymie rakietki oświetlające, że robi się jasno jak w dzień. Bateria nadbrzeżna i działa kontrtorpedowców strzelają zaciekle w stronę pędzących ścigaczy. Ściana ognia, ulewa świetlistych kul — wszystko to wytwarza żywą, barwną zasłonę, zagradzającą naszym ścigaczom drogę do okrętów niemieckich.

Polacy jednak dopadli nieprzyjaciela i błyskawicznie znaleźli się w środku eskorty. Dwa najbliższe niemieckie *E-Boaty* wpręde znikają z pola walki. Jeden trafiony celnymi pociskami staje w płomieniach a drugi "nie wytrzymuje nerwowo" i ginie w mrokach nocy.

Jednakże jeden z polskich ścigaczy, a mianowicie S.2., został trafiony. Wybuch pożar, który szczęśliwie ugaszono. Okazało się jednak, że jeden z motorów został uszkodzony i S.2. zwołnił gwałtownie bieg. Na posuwający się wolno, ciężko zraniony ścigacz polski sypie się ulewa pocisków. Nic dziwnego — stanowi teraz doskonały cel.

Trzeba wytrzymać jeszcze jedną lub dwie minuty i doczekać ataku naszych ścigaczy torpedowych, co przyniesie ulgę i odwróci uwagę nieprzyjaciela. Minuty jednak dłużej się nieskończenie, po burtach i pokładzie S.2. dudnią pociski. Widząc towarzysza w opresji S.3. zwalnia bieg i utrzymuje się w pobliżu.

Wreszcie, na dany sygnał, ruszyli do ataku ścigacze torpedowe i wystrzelili swoje "cygara." Cel był trudny do ustalenia i nie wiadomo czy został trafiony statek transportowy, czy kontrtorpedowiec, czy też któryś z *Flakshipów*.

Zadanie ścigaczy artyleryjskich jest już skończone i mogą się wycofać. Ale S.2. kuleje i posuwa się wolno na jednym tylko motorze. Bliźniak jego, S.3. nie opuszcza towarzysza w niedoli i mimo, że mogłoby, rozwinięty potężną siłą swych motorów, szybko zniknąć z pola walki — towarzyszy jednak wiernie uszkodzonemu koleźce. Eskadra niemiecka przez pół godziny jeszcze ostrzeliwuje nasze dwa ścigacze — na szczęście niecelnie.

Skończyło się prozaicznie, choć niektórzy dopatrują się w tym szczypty poezji. Dowódca ścigacza S.2. postawił butelkę *whisky* dowódcy S.3.

Niemcy nie mogli sobie jakoś dać rady ze ścigaczami i starali się znaleźć na to sposób stawiając w poprzek Kanału gęste pola minowe. Użyto do tego niemieckich *E-Boatów*. Ale nie na wiele się to zdało, bo ścigacze nasze zawsze jakoś potrafiły znaleźć przejście i nadal są utrapieniem żeglugi niemieckiej.

OKRĘT WYTRZYMA — CZŁOWIEK NIE ZAWSZE . . .

Ścigacze, to okręciki niewielkie, przeznaczone do służby wzdłuż wybrzeży. Kiedy jest bardzo zła pogoda, kiedy morze piętrzy się i tłucze o cembrowiny portu i nawet dla dużych okrętów stanowi przeszkodę w nawigacji — wtedy ścigacze na ogół nie wychodzą na patrole. Ale kiedy sztorm złapie je na morzu, potrafią sobie dać radę, doskonale trzymają się fali i dobrze bronią się przed zatonięciem.

Zasadniczo ścigacz podczas wielkiej fali może znieść więcej, niż jego załoga. Organizm ludzki nie jest bowiem w stanie wytrzymać tych strasznych i gwałtownych podrzutów. Wskutek silnych wstrząsów zdarzają się często u marynarzy wypadki przepukliny.

Służba na morzu jest ciężka, twarda i niebezpieczna. Wymaga żelaznej wytrzymałości organizmu, wielkich umiejętności i wielkiej odwagi. Wymaga ona jeszcze czegoś więcej, tego mianowicie co Anglicy tak wspaniale określają słowami "fighting spirit" — ducha walki.

A że Polacy obok innych wartości, jakie wykazali w swej krótkiej, lecz chwalebnej historii walk na morzu mają i tę właściwość tak cenioną we flocie brytyjskiej, nie też dziwnego, że w lakonicznych i suchych, pełnych patosu w swej prostocie, komunikatach Admiralicji — bardzo często wspomniane są nazwy polskich okrętów wojennych, polskich ścigaczy także.

EUGENIUSZ WCISLICKI

Naczelnny Wódz u Junaków

W poprzednim /38/ numerze "Polski Walczącej" ogłosiliśmy obszerny reportaż Haliny Tomaszewskiej o naszych najmłodszych Kolegach, którzy tworzą "Szkołę Młodoletnich Lotnictwa."

17.b.m. podniesiono flagę polską w pierwszej tego rodzaju szkole na ziemi brytyjskiej.

W uroczystości wziął udział Naczelnny Wódz, który dokonał przeglądu dywizjonu szkolnego i odebrał defiladę. General Sosnkowski wygłosił przemówienie do Junaków, po którym na wielki maszt szkolny wciągnięta została flaga Polskiego Lotnictwa. Następnie gen. Sosnkowski był obecny na otwarciu świetlicy, zorganizowanej i wyposażonej przez Polską Y.M.C.A.

Uczniowie Szkoły Młodoletnich Lotnictwa podzieleni są na eskadry, które tworzą dywizjon. Drużyny poszczególnych eskadr będą "adoptowane" przez poszczególne dywizjony Polskiego Lotnictwa. Pierwszą drużyną w obecności gen. Sosnkowskiego adoptował Dywizjon Myśliwski "303" im. Tadeusza Kościuszki.

Puhacze walczą w dzień

O tym, jak Dywizjon Lwowski święto swoje uczcił i na "patrolce" pięciu Niemców zestrzelił

"Z całego świata tu zebrani,
Tradycją naszą miasto

Lwów...
/pieśń Lwowskiego Myśliwskiego
Dyonu Nocnego/

ŚWIĘTO WŚRÓD PRACY

"Nr. 1, słyszysz mnie do-
brze?" "Dobrze." "Nr. 2?"
"Nr. 3..." "Nr. 4?" —
"O.K."

Najpierw pierwsza dwójka, po-
tem druga. Oderwali się lekko od
ziemi i poleciali. Przez chwilę wi-
dać było jeszcze sylwetki maszyn
nisko nad wodą lecących, potem
znikły z oczu, stopili się z morzem,
co się przed nami rozciągało jasne
i spokojne. Pierwsza czwórka Dy-
wizjonu Lwowskiego wyruszyła na
patrol nad Zatoką Biskajską.

Patrole nocne. Patrole dzienne.
Loty kilkugodzinne nad Atlanty-
kiem, loty w ciemnościach. Praca
codzienna ciężka, a stosunkowo
mało efektywna, bo przecież teraz
można całe tygodnie nad morzem
latać i Niemców nigdzie nie spot-
kać; a w nocy, żeby tam nawet nie
wiem jak człowiek harcował i kark
nastawiał, to i tak przeważnie
"results could not be observed..."
Życie na stacji, oddalonej od mia-
sta i kolei jest więc dość mono-
tonne. Wydarzenia jakiegoś specja-
lnego, które choć na chwilę przerywa-
ją tę monotonię, trafiają się rzad-
ko.

Taki właśnie był dzień wczoraj-
szy — święto Dywizjonu, trzecia
rocznica istnienia na Ziemi Bry-
tyjskiej.

Ładne było święto. Rozkaz
dzienne Dowódcy, Apel Poległych,
potem odczyt ciekawy i deklama-
cje. A następnego dnia Msza Święta
w skromnej kaplicy stacyjnej
i kazanie, które ksiądz Kapelan
pracowicie sobie specjalnie na ten
dzień przygotował. Podczas obia-
du żołnierskiego, odczytano depe-
szę Naczelnego Wodza i dużo in-
nych depesz. Pierwszy pan Major,
Dowódca Dywizjonu pięknie mówi-
ł, żeby w tym czwartym roku
jeszcze zdwoili wysiłki, bo przecież
już niedługo do swojego Lwowa
będą wracać. Po nim paru
Anglików po angielsku bałakalo
serdecznie — dowódca nowej sta-
cji o tym, jak się cieszy, że ma
u siebie Polaków; dowódca dawnej
stacji — o tym, jak mu smutno, że
się z nimi rozstał /choć, mówi,
chłopcy często jeszcze na stare
śmiercie wracają — on official
business, or otherwise!/.
Po obiedzie przed frontem Dy-
wizjonu Dowódca wręczył odznaki
honorowe dwu oficerom angiel-
skim, od dawna z dywizjonem za-
pryjaźnionym, a angielski oficer
oświatowy rozdał 20 oficerom i
żołnierzom dyplomy Uniwersytetu
w Cambridge z ukończonego kursu
języka angielskiego. Dumny był
staruszek i rozradowany ogrom-
nie, ale też wycyzn to nielada tak
z jego strony jak i uczniów, jeżeli
wziąć pod uwagę, że profesor czę-
sto po całym lotnisku na rowerku
ujężdżał za uczniami musiał, a lek-
cje odbywały się nieraz na stojąco,
w hangarach czy *dispersalu*.

Po południu był mecz piłki noż-
nej między Drużyną Dywizjonu,
a Drużyną Stacyjną, który Polacy
wygrali 5 do 2, a potem, wieczorem,
przedstawienie ENSA. Przyje-
chała angielska pianistka, węgier-
ska tancerka i Czech zabawny
ogromnie. Ładna paniątka prze-
dziwnie różne głosy zwierzęce imi-
towała, ale jej z widowni jakiś pol-
ski skowyrk dużą konkurencję ro-
bił. Pani Skalska śpiewała piosen-
ki polskie "Co nam zostało
z tych lat..." i tę o "Albatrosie,"
pan Gliški grał melodie góralskie,
krakowiaki i kujawiaki, aż mu
cały fortepian pod palcami
tańczył. A na zakończenie wszy-
scy razem zaśpiewali sobie jeszcze
"Górala," "Wojenko, wojen-
ko..." i, naturalnie... szere-
gami Lwowskie Dzieci...

PARTY NIEOFICJALNA

Taki był program urzędowy,
drukowany. Potem odbyła się
jeszcze mała party w messie oficer-
skiej. Oficjalnie taka party nazy-
wa się pewno "tradycyjną lampką
wina." Tyle, że wina nie było, więc
lotnicy, wiadomo naród gościnny,
dostarczyli innych napoi, też do-
brych. Lampek było kilka. Nikt
tej party nie organizował, nikt nie
obmyślał i dlatego pewno tak się
udała. Fortepian w messie właści-
wie już nie gra, istna *war casualty*,

prawie że *destroyed /this time by
the Allied Fighters, please —* Po-
lacy dopiero niedawno przyjechali
na stację; ale przecież jest Gliški.
"Ta ty bracie nie bój, on już
będzie wybierał." I rzeczywiście.
Siadł ten cwany grajek, radość
braci lotniczej gdzie się tylko
pokaże i zaczął wybierać. Omija-
jąc te dwanaście milczących klawi-
szy i te drugie dwanaście fałszy-
wych, grał melodie wspaniałe, do
tańca i do śluchu, całą salę puścił
w ruch i rozśpiewał. Bawili się
wszyscy, lotnicy, goście, artyści.
Piloci w *battledress'ach*, co wła-
śnie wrócili z patroli i ci w 30-mi-
nutowym *readiness'ie* na loty noc-
ne.

Ładna była party. Śliczne świę-
to. Stacja, jak powiedziałam, jest
gdzieś daleko nad morzem, od Lon-
dynu godzin kilkanaście, przez ca-
ły dzień deszcz padał, więc ma-
ło kto mógł przyjechać. Ale mimo
to święto się udało, takie było pry-
watne i własne, lotnicze.

POPURZ KARTY KSIĘGI DYWIZJONU

To wszystko było wczoraj. Dziś
słońce wyszło, niebo jest czyste,
morze spokojne. I poleciali, jak
codziennie. Opustoszało w *dis-
persal'u*, mijają nas sznurkiem ro-
wery — to mechanicy jadą na
obiad. Jeden Feluś wypiewuje
sobie beztrasko: "But please re-
member this, a kiss is just a
kiss..." Po chwili na lotnisku
nie ma już prawie nikogo. Na-
stępny patrol startuje dopiero za
półtorej godziny. Przerwa.

Lwowiak jeden miły, w Dy-
wizjonie "Zielonka" zwany, poka-
zuje mi książkę Dywizjonu. Jest
wielka i ciężka, przez te trzy lata
istnienia Dywizjon zbudował sobie
już przecie historię piękną i bo-
gata. Sformowany z pozostałości
5-go pułku lotniczego w Lidzie
i 6-go pułku lwowskiego, ma dziś
ponad 6 milionów mil wylatanych
w lotach operacyjnych z baz an-
gielskich, 174 zestrzeleń. Wyniki
te zresztą nie dają może prawdzi-
wego obrazu osiągnięć Dywizjonu,
jeżeli nie weźmie się pod uwagę
faktu, że to przecież myśliwcy
nocni, a więc walczący w warun-
kach zupełnie specjalnych.

Dużo można w Księdze Dywizjo-
nu wyczytać. Są w niej wycinki
z prasy brytyjskiej mówiące
o sympatii i uznaniu dla Polaków
— przecież nasi Puhacze przez dłu-
gie miesiące stali w południowym
Devonie i bronili go przed ataka-
mi Niemców, przecież osłaniali
stolicę jego Exeter i w czasie nie-
ślawnego nalotu "Luftwaffe" na
to historyczne miasto zestrzelili
4 maszyny. Są w książce felie-
tony pióra samych lotni-
ków, są odpisy z meldunków
bojowych, fotografie. Generał Si-
korski czystem widać był gościem
w Dywizjonie i dobrze się tam czuł,
bo na wielu zdjęciach widzi się je-
go twarz, zadowoloną i roześmianą.

Fotografie dekoracji. Sierżant
Jerzy Malski i sierż. Stanisław
Jarz-ski otrzymują Krzyż Walecz-
nych za to, że w czasie silnego bom-
bardowania lotniska wystartowali
na swoim "Defiant'cie" i zestrze-
lili jednego "Heinkla 111." Sier-
żant Sniega otrzymuje także od-
znaczenie za to, że samolot w ca-
sie bombardowania obsługiwał.

"Szkoda go, fajny chłopaka
był," mówi po prostu "Zielonka."
Sierżant Stanisław Jarz-ski już
nie żyje. Nie wrócił z lotu bojo-
wego. Jak wielu innych. Długi
szereg nazwisk w książce.

Dziwny naród te lotniki. Jeden
był taki, Sz... p się nazywał, co
podobno zawsze miał dobry humor;
niefrasobliwy, całą mesę rozwe-
selał, zdawało by się, że po prostu
troski na tym świecie nie znał.
Aż pewnego dnia zabił się; koleczy

poszli składać jego rzeczy i zna-
leźli wiele, gęsto zapisanych kar-
tek. Poeta był, okazało się, i ślic-
zne wiersze pisał. Nikt o tym nie
wiedział, nikomu ich nie pokazy-
wał. Może chował je dla żony
i dziecka w Kraju, a może po pro-
stu pisał sobie pokryjomu, tęsknotę
swą wypowiadając w słowach
smutnych, a prostych. "Biedaka."

"POSZLI NA PATRÓLKĘ..."

Messa oficerska stoi wysoko nad
morzem. Z okien widzi się samo-
loty odlotujące na patrol i te, które
wracają. Korzystając z dobrej po-
gody kilku lotników poszło na pla-
żę, inni wygrzewają się przed do-
mem. Nisko nad samym dachem
przelatują cztery maszyny. Piękne,
lśnią w słońcu, mijają nas jak
błysk i po chwili znikają na tle
morza.

"A uo, nasi baciarze poszli na
patrólkę" mówi por. Śl-k. Por.
Śl-k jest znanym polskim spor-
towcem, olimpijczykiem i natural-
nie pochodzi z Lwowa. "Z Luoua"
także wywodzi się jego nawigator
"Bolku," jak i wielu innych człon-
ków Dywizjonu, w którym zresztą,
dodać należy, reprezentowane są
wszystkie dzielnice Polski. Ale
dla Lwowiaków w Lwowskim Dy-
wizjonie służyć, mówi por. Śl-k,
to naturalnie "fason szpecjalny."
Ta peunie!

Rozmawiamy o pracy Dywizjo-
nu. Patrolowanie wód brytyjskich.
Intruderka i rangerka /dla słów
tych nie znaleziono jeszcze równo-
znaczników w słownictwie polskim,
lotnicy używają więc nadal ter-
minów angielskich/. Intruderka
— to polowanie nad lotniskami nie-
przyjacielskimi na wracające sa-
moloty. Unieruchamianie "Luft-
waffy." Czasami przez długie go-
diny żaden Niemiec nie może wy-
startować ani lądować w promie-
niu wielu mil, bo gdzieś w ciem-
nościach krążą Polacy. Czekają.
Tylko spróbuj...

Sport ulubiony Dywizjonu
Lwowskiego, to rangerka, albo,
jak mi to jeden z lotników okre-
ślił, "regularne puscie krwi Niem-
com." Załogi wyruszają samo-
dzielnie, z ogólnymi tylko instruk-
cjami — atakować obiekty wojsko-
we. Cele sami mają wybierać. Po-
ciągi towarowe, transporty, loko-
motywy, co się trafi. Latają nisko,
nad samą ziemią. Jak wielkie pta-
ki w ciemnościach. Puhacze.

Loty dzienne, patrolowanie nad
Oceanem, to stosunkowo najmniej
popularna w Dywizjonie praca.
Długie godziny nad wodą i prze-
ważnie spotyka się tylko "Well-
ingtony," "Liberatory" czy inne
samoloty Sprzymierzonych. "Nu-
dy i po prostu spać się chce w ma-
szynie" mówi jeden z pilotów.

ZESTRZELILI JEDNEGO!

Ktoś wybiega przed dom i woła
na całe gardło: "Pierwsza czwórka
zestrzeliła "Messerschmitta"! Jest
wiadomość, bo poszli o sanitar-
kę, któryś z naszych podobno
postrzelany wraca!..." Na razie
wierzyć się nie chce. Przecież
przed chwilą mówiliśmy o nudzie
dziennych patroli?! Robi się ruch.
Telefony, zapytania. Była walka!
Kto, gdzie? Przez chwilę jest jesz-
cze niepokój, czy postrzelany samo-
lot polski dołącznie do ładu, ale
zaraz potem przelatuje nad messą
jedna dwójka, a za nią druga. Wró-
cili. I ci "postrzelani" mają
w maszynie dziury, ale sami są
zdrowi i cali. Więc tylko radość
wielka i ogólna. BYŁA WALKA!

Wkrótce załogi zjawiają się
w messie na herbatę. Zmęczeni,
ale rozradowani opowiadają szcze-
gół spotkań. Czworkę prowa-
dził sam Dowódca Dywizjonu
major Orz... wski. Samoloty
niemieckie spotkali już nad
Biskajami; było ich sześć, typu

"Messerschmitt 110," w odległości
około 2 mil, o jakie 500 stóp niżej
od Polaków. Pierwszy zaatakował
Dowódca i tak się złożyło, że wy-
brał sobie za przeciwnika "Messer-
schmitta" z czerwono malowanymi
osłonami śmigła, a więc prawdopo-
dobnie dowódcę Niemców. Za ma-
jorem poszła reszta Polaków, za-
wiązała się w powietrzu walka za-
ciekła i efektywna, na niskich wy-
sokościach, czasami tuż nad wodą.

Każdy pilot atakował po kilka
razy, każdy miał kilka celów. Po
paru minutach pierwszy Niemiec
poszedł w płomieniach w wodę. Ze-
strzelił go Lwowiak, który zresztą
po prostu "Lwowiakiem" kazał
mi się nazywać. "Miałem trzech
Niemców na ognie, strzelali bar-
dzo ostro i powinni mnie byli do-
stać, ale widocznie nie umieli
strzelać. Zastosowałem bardzo
mocne uniki, a że nasze maszyny
są lepsze — mówi skromnie —
więc udało mi się ich pozbyć. Po
wykonaniu ostatniego uniku po-
szedłem spiralą na dół, potem, już
nad samą wodą, wyciągnęłem
gwałtownie do góry i wtedy wła-
śnie zobaczyłem "Messerschmitta"
w bardzo wygodnej dla mnie po-
zycji. Zaatakowałem go ze spodu,
na jakie 200 jardów; już po pierwszej
serii zapalił się i zaczął puszczać
kłęby dymu. Dałem mu jeszcze
jedną serię, po której od razu za-
czął się pionowo niemal walić
w morze. Przez chwilę była jesz-
cze na wodzie wielka, różnobarwna
plama i ogień palący się benzyny,
a potem już tylko ogromny 1000
stóp sięgający słup dymu."

Tak wygląda opowiadanie Lwo-
wiaka, krótkie, zwięzłe, niemal że
meldunek bojowy. Tak też brzmią
opowiadania innych pilotów. Na-
wigatorzy w ogóle skromnie usu-
wiają się w cień, nie chcą nawet
mówić o swoim udziale. "Ja tam
tylko ręce złożył, pacierz mówił
i patrzył, czy nam który na ogon
nie wlaży" — mówi jeden. Wszy-
stko w ogóle wydaje się całkiem
prostą i łatwą robotą. Tyle tylko,
że w czasie walki atakowało Lwo-
wiaka w sumie 5-ciu Niemców. Że
mu w pewnej chwili jeden silnik
przerwał i radio przestało działać.
Tyle, że w ciągu tych dwunastu
minut kto był w powietrzu, to
strzelał, że Polacy walczyli i at-
kowali jak szaleni. To wszystko
nie. Ważne jest, że jeden Niemiec
zestrzelony, a ci, co uciekli por-
ządnie już drogę swą dymem zna-
czyli. Ważne jest, że nasi wszyscy
wrócili, 1 "Messerschmitt 110"
zestrzelony na pewno, 3 prawdopo-
dobnie, 2 uszkodzone.

ZESTRZELILI CZTERECH!!!!

Do jadalni wpada jeden z lotni-
ków. "Słuchajcie, druga czwórka
zestrzeliła czterech!" Naturalnie
nikt nie wierzy. "Ta ty bracie
draki nie odstawiaj." Musiał się
biedak przysięgać, słowo honoru
dawać. Jak mu wreszcie uwierzy-
li, to zapomnieli o herbacie; kto
żył rzucił się do samochodów. Na
lotnisko!

Wieczór jest spokojny. Tu
i owdzie na tle ciemniącego nie-
ba odcinają się sylwetki samo-
lotów rozszanych po lotnisku. Tu
i ówdzie mechanicy przygotowują
maszyny do nocnych lotów.

Rozmawiam z pilotami drugiej
czwórki. Prowadził ich kapitan
Lew-ski, Pomorzaniej rodem. Po
mniej więcej dwóch godzinach lo-
tu trafili na 6 "Junkersów 88." Po-
lacy byli na jakie 500 stóp nad wo-
dą, Niemcy o 9,000 stóp ponad ni-
mi. Kapitan Lew-ski i st. sierżant
Szemp-ski lecieli w przodzie, na
pełnym gazie, a dwie pozostałe ma-
szyny nieco z tyłu.

Widząc, że Niemcy już zauważy-
li Polaków i że uciekają w kierun-
ku wielkiej chmury na zachodzie,
kapitan Lew-ski zdecydował at-
kować od razu, nie czekając na po-

zostałe dwie maszyny. Wiedział że
Szemp... ski ciągnął za nim. Po
kilku minutach wyciągnął już do
wysokości Niemców. Wybrawszy
najbliższego "Junkersa" dał mu
długą, celną serię z odległości
około 150 jardów, po której
Niemcowi zapalił się prawy
silnik, a z ogona poleciały kawałki.

"Widząc, że ma już dość, więcej
nie ogładałem się na niego, zwłasz-
cza, że równocześnie zaczęli mnie
ostrzeliwać dwaj inni. Dostałem
bliźszego na celownik." I znowu
seria z 200 jardów i prawy silnik
"Junkersa" w płomieniach. Nie-
mieć zaczął od razu nurkować, ale
Polak poszedł jeszcze za nim i do-
łożył mu drugą serię. Wtedy dopiero
nastąpił wybuch i Niemiec poszedł
w morze. Wyciągając z powro-
tem na górę, zobaczył następnie
kapitan Lew-ski, że jeden z Jun-
kersów próbuje wejść na ogon ma-
szyny polskiej, zaatakował go
więc "leb w leb," ale ponieważ
w ostatniej chwili musieli się mi-
nać, rezultatu tego trzeciego ataku
nie zdążył zaobserwować.

W tym samym czasie starszy
sierżant Szemp-ski wojował po
niebie na własną rękę. St. sierż.
Szemp-ski pochodzi z Przasnysza,
ma zaszczytny tytuł najstarszego
puhacza Dywizjonu.

"Na jakie 500 jardów od Niem-
ców zrobiłem zakręt na lewo, żeby
zająć lepszą pozycję do ataku. Ka-
pitan Lew-ski, który już za jednym
Niemcem gonił, przeleciał mi wła-
śnie nad maszyną, a tu patrzę,
"Junkers" mu wprost na celownik
wlaży. Dałem mu jedną serię ze
150 jardów, a on nic, dalej lata.
Wracam, znowu strzelam, znowu
nic. Za trzecim razem dopiero go
dostałem. Zapalił się i bardzo
ładnie poszedł w dół." Sądząc
z jego opowiadania, sierż. Szemp-
skiemu Niemcy dzisiaj w ogóle sa-
mi na celownik wychodzili.
"Jeszcze się nie zdążył obejrzyć
za drugim, a tu nagle Junkers pro-
sto na mnie się pakuje. Zaczęłam
strzelać na 300 jardów. Szliśmy
leb w leb, i przez chwilę byłem
pewny, że się zderzymy. Minałem
go dosłownie na centymetry, ale
już się Szwab widać rozlatywał, bo
ja sam oberwałem kawałkami je-
go maszyny. Całą szybę pancerną
mi bestia potłukł."

To wszystko.
"Więc właściwie mówiąc, pan-
tak poszedł sam jeden na sześciu
Niemców" mówię do kapitana
Lew-skiego.

"Na wariata!" dorzuca ktoś
z boku.

Kapitan Lew-ski uśmiecha się
uprzejmie, ale nie bardzo pewnie.
"Tylko... żeby przypadkiem
w tej "story" nie było bohate-
rów... i piersi nabrzmiałych ża-
dzą zemsty... i takich różnych
dekoracji... Dobrze?"

"Tak jest, panie Kapitanie, we-
dług stenogramu. I bez bohate-
rów."

Walki Lwowskiego Dywizjonu
w pierwszym dniu czwartego roku
istnienia, przyniosły w rezultacie
5 samolotów niemieckich zestrze-
lonych na pewno, 2 dalsze prawdopo-
dobnie, 4 inne uszkodzone. Jutro
nowe karty zapelnia się w Księdze
Dywizjonu, trzeba będzie wpisać
nowe nazwiska, uzupełnić wykazy.
Zestrzeleń Dywizjon ma dzisiaj
223, prawdopodobnych 6, uszko-
dzonych 13.

UDANE ŚWIĘTO

Tak to Lwowski Myśliwski Dy-
wizjon Nocny święto swoje uczcił,
bujnie i z fantazją. Na zakończe-
nie dnia była jeszcze party. Koło
północy ktoś siadł do fortepianu,
ktoś zaczął śpiewać. Ze wszy-
stkich pieśni jedna nie mija, ut-
rwała się w pamięci. Skompono-
wał ją pilot z Dywizjonu. Nie
wiem, czy mu tę melodię wicher
gdzieś nad Atlantykiem wyspie-
wał, czy ją kiedyś w ciemnościach
nad obcą ziemią krążąc usłyszał.
Jest piękna, tętni życiem, porywa.
Dziś jeszcze mało kto melodię tę
zna, ale kiedyś, da Bóg niedługo,
śpiewać ją będą wszyscy. Śpiewać
ją będzie z dumą i radością wita-
jąc swoich synów całe jedno mia-
sto Rzeczypospolitej, najmilsze
i ukończone. Pieśń Lwowskiego
Dywizjonu.

Dnia 11 września, 1943 r.

HALINA TOMASZEWSKA

Każdy żołnierz Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii

jedną książkę — dla żołnierzy Armii Polskiej na Wschodzie

Dotychczasowa suma zbiórki wynosi 2573 książek

Bez blackoutu

Ostatnio w niektórych przemówieniach Rady Narodowej znaleźliśmy nutę prawdziwej troski o przyszłe wychowanie obywatela, o przyszłość polskiego charakteru narodowego. Jak wszystko, co tu robimy, czy usiłujemy robić, tak i ta nuta jest spóźniona co najmniej o trzy lata, ale widocznie klimat Wielkiej Brytanii mglisty i zmienny nie wpłynął na wzorowe funkcjonowanie polskiej myśli. Myśl emigracji jest stale spóźniona, przeważnie wskutek przeszkód wewnętrznych, które wymagają n.p. wzajemnego "torpedowania pomysłami". Myśl emigracji jest spóźniona przez przesładowane zmiany: organizację, reorganizację, przenoszenia, przydzielania i wydziałania. Nie oszczędzają one nikogo i niczego.

Co drugi Polak, spotkany na tym terenie, przeklina tajemną siłę, która wywraca mu z trudem rozpoczętą budowę lub więcej pożytecznej pracy, sprawy czy instytucji. Chęć ulepszenia i udoskonalenia, zdrowa w zasadzie, przemienia się często w naszych warunkach w dewastację i rozgorączka ludzi. Jaki to złośliwy Chochlik czy zgoła Chochół ordynarny wytknął sobie "ideę" emigracyjną w sloganie: "Siac goręcy i czynić batagan?"

Jeżeli jest jakaś siła twórcza ukryta w tych nieustających zmianach nie oszczędzających nikogo i niczego, można by pomyśleć nad wykorzystaniem jej i skierować pasję w zdecydowanie pozytywną stronę. Gdyby tak na chwileczkę oderwać się od aktualnych, niezwykle pilnych, brzemiennych spraw, jak: dyplomacy czy nie dyplomacy, pierwszy tydzień w Polsce, z wyborami czy bez wyborów? co odpisze "Dziennik Polski" Nowakowskiemu a co Ksawucio Wymski przeciw Hemarowi? co Zbyszewski ojcom duchownym w niezwykle aktualnej sprawie... Sodomie i Gomory, i czy to prawda, że Stroński przeszedł do pierwszej brygady... robotniczej a Kot w przebraniu majora Legionów krąży nocami w podziemnym przejściu między "Rubensem" a Green Parkiem. O mili, gdyby tak oderwać się od tego wszystkiego, wybiec naprzód myślą w czas i uczyć zacząć mówić o przyszłości, która przede wszystkim musi nam przynieść przemianę typu Polaka. Gdyby, gdyby...

Nie łatwa to sprawa. Wpłatał nas złośliwy Chochół emigracyjny w siatkę głupoty i krótkowzroczności. Ten pęd do zmian, do przesuwania i wydziałania ludzi, świadczy zresztą zupełnie wyraźnie o podświadomej może potrze-

bie ulepszenia rzeczy. Tragedią emigracji jest to, że z tych zamiarów przeważnie nic nie wynika, prócz chaosu i goryczy, które w efekcie sprzyjają tylko rozwojowi intrygi, szatom "personalnym" i ciągle jeszcze wyzwalają przestarzałe metody pojmowania i załatwiania spraw. Wątpię więc czy w tych warunkach potrafilibyśmy zaplanować spokojnie udoskonalenia sposobu wychowania przyszłych pokoleń polskich.

Ale tak przelewając z pustego w próżne, przekładając brudy emigracyjne z jednej pustej beczki do drugiej, powinniśmy przynajmniej podkreślić, że sprawę tę rozumiemy i doceniamy. Jest ona wielka, zastę jej — dziesiątki lat. A kiedyś, kiedyś trafi się może takie pokolenie, które w chwilach dziejowych, a groźnych dla Ojczyzny, nie ośmieli się podejmować dyskusji o swiatach i łącząc będzie ludzi z wiatrakami w obliczu niepewnego jutra.

Dyskusję o wychowaniu nowego typu Polaka, dyskusję o charakterze

narodowym obywatela Trzeciej — wierzymy, że najszcześliwszej Rzeczypospolitej — zacząć można jednakże dopiero po zupełnym odcięciu się od przestarzałych metod i form. Wszystkie najważniejsze to sprawa, jaka jest czy jaka będzie polska emigracja na terenie Wielkiej Brytanii, że nie pora dyskutować, jaka będzie przyszłość Polacy, bo niewątpliwie prawo decyzyjny w tej sprawie mieć będą przed wszystkimi Żołnierze Polski Podziemnej, ale wolno nam i trzeba już teraz myśleć o tym szczerze, jaki będzie typ Polaka, który w przyszłości zapewni Ojczyźnie lepszy byt, bezpieczeństwo i postęp.

Praca nad urobieniem charakteru przyszłego obywatela, która ma za sobą w dziejach oświaty szkolnictwa polskiego tak wspaniałą tradycję, rozpocznie się od niezbędnych warunkach polskich niezbędnych dla lepszej przyszłości Ojczyzny — polskiej realizm.

Widzę takie szkoły, w których uczą dzieci polskie opanowywania uczą, bezstronności, doceniania siły przeciwnika, szacunku dla cudzych przekonań. Widzę profesorów, którzy uzasadniają poważne

w warunkach spokoju i lepszego bytu.

Niewątpliwie nastąpi "reorganizacja" myśli, twórcza, nie mająca nic wspólnego z namiętnie uprawianą "reorganizacją" personalną; niewątpliwie z czasem będą musiały zajść wielkie zmiany w podręcznikach szkolnych; nie zaszkodzi naturze polskiej ograniczenie porcji romantyzmu i marzytelstwa imperialistycznego; nie zaszkodzi ostrożniejszemu szafowaniu martyrologią. Może z czasem stać nas będzie na uczenie młodzieży "rozdawnego bohaterstwa" o czym już dziś mówi głos Kraju. Na gruzach sentymentalizmu emigracyjnego i wojennej romantyki trzeba będzie zacząć budować w najtrudniejszych warunkach polskich niezbędnych dla lepszej przyszłości Ojczyzny — polskiej realizm.

Widzę takie szkoły, w których uczą dzieci polskie opanowywania uczą, bezstronności, doceniania siły przeciwnika, szacunku dla cudzych przekonań. Widzę profesorów, którzy uzasadniają poważne

Z tygodnia na tydzień

19 września: Polskie dywizyjny myśliwskie osłaniały trzy wyprawy bombowe oraz wykonały wymiatanie ponad terenem okupowanym przez nieprzyjaciela. W czasie tych działań pilot polski zestrzelił jednego Focke-Wulf-190.

20 września: Rozpoczęcie walk o Neapol.

Gen. Giraud ogłosił, że wojska francuskie wyładowały na Korsyce celem wsparcia miejscowej ludności w walce z Niemcami.

Brytyjskie Ministerstwo Lotnictwa podało do wiadomości, że komisja śledcza w sprawie katastrofy samolotu w Gibraltarze, w czasie której zginął gen. Sikorski, stwierdziła, iż wypadek spowodowany został defektem sterów wysokościowych. Możliwość sabotażu wykluczono.

Ogłoszono, że Niemcy zostali wyparci z Sardynii przez Włochów i Amerykanów, którzy lądowali z pomocą.

21 września: W nocy z 20/21 września dywizyjny bombowy brały udział w akcji bojowej. Wszystkie zalogi powróciły po wykonaniu zadania.

Wojska rosyjskie zajęły Czernihów.

Premier Churchill przemawiał w Izbie Gmin zapowiadając, że drugi front zostanie otwarty w chwili, gdy W. Brytania i Ameryka uzna to za stosowne.

Polskie dywizyjny myśliwskie

przeprowadzały wymiatanie oraz dalekosiężne loty patrolowe.

22 września: Ośma Armia zdobyła miasto Potenza we Włoszech.

Ogłoszono o walkach partyzanckich jugosłowiańskich przeciwko Niemcom w Istrii, Słowenii i Dalmacji.

Polskie dywizyjny myśliwskie osłaniały wyprawy bombowe oraz wykonały wymiatanie. W czasie walk uszkodzono jednego Focke Wulf.

23 września: Wojska rosyjskie zajęły Połtawę.

Święto Oddziałów Spadochronowych. Minister Obrony Narodowej gen. dyw. Kukiel w imieniu Naczelnego Wodza przekazał dowódcy Oddziałów proporzec ofiarowany przez komitet pań szkockich hrabstwa Fife.

Polskie dywizyjny myśliwskie osłaniały wyprawy bombowe i przeprowadzały wymiatanie. W czasie tych działań zestrzelono na pewno jeden Focke-Wulf-190 i jeden Messerschmitt-109 oraz prawdopodobnie cztery F.W.-190.

W nocy z 22/23 polskie zalogi bombowe uczestniczyły w bombardowaniu Hanoweru. Wszystkie zalogi powróciły.

Rozkaz Naczelnego Wodza nr. 14 do 1 Dywizji Grenadierów, w którym nadana została Dywizji nowa nazwa: "2. Dywizja Grenadierów Pancernych" /Kadrowa/.

24 września: Niemcy podali, że wojska niemieckie wycofały się ze Smoleńska.

W polskiej Szkole Młodości Lotnictwa rekrutującej się z Junaków przybyłych z Bliższej Wschodu odbyła się w obecności Naczelnego Wodza gen. broni K. Sosnkowskiego uroczystość podniesienia flagi na znak otwarcia Szkoły.

Polskie dywizyjny myśliwskie trzykrotnie osłaniały wyprawy bombowe oraz wykonały dalekosiężny patrol ofensywny.

W czasie tych działań zestrzelono prawdopodobnie 2 samoloty nieprzyjacielskie i 4 uszkodzono.

25 września: W nocy z 24/25 polskie zalogi bombowe brały udział w zadaniach bojowych. Wszystkie zalogi polskie powróciły.

Ogłoszono, że wojska rosyjskie zajęły Smoleńsk oraz że przekroczyły w 6 punktach Dniepr.

Lwowski dywizyjny myśliwski wykonał dwa dalekosiężne loty patrolowe, w czasie których stracono dwa Junkersy 88. Na pewno, 1 prawdopodobnie, 3 uszkodzono. Tego samego dnia polskie dywizyjny myśliwskie osłaniały wyprawy. Wszyscy piloci polscy powrócili.

26 września: Polskie dywizyjny myśliwskie osłaniały wyprawy bombowe, przeprowadzały wymiatanie oraz dwa dalekosiężne patrole ofensywne.

znaczenie wzajemnego ułatwiania sobie życia, którzy roztrząsają zagadnienie znaczenia "sense of humor" w życiu społeczeństwa.

Widzę uczniów, w których od wczesnego dzieciństwa nie budzi się ekstazy dla dygnitarzy, ale mówi się im, że minister jest sługą swojego narodu. Widzę dyrektorów, kierujących się zasadą szacunku dla swoich wychowanków i uczniów nie szurgających po lokujsku nogami. Widzę wreszcie terejana, czy pedela, który nawet za 20 złotych nie wymaże "dwójki" z katalogu.

Niewątpliwie fantazyjne to obrazy, ale mile oko. Te na pozór tylko "rewolucyjne" myśli nie mają nic wspólnego z pogardą dla dawnych systemów wychowania czy nauki, ani też z potępieniem tak zwanych "starych ludzi". Nie. Tylko po prostu wydaje się to naturalnie konieczne dla osiągnięcia w przyszłości przemiany charakteru Polaka.

Proces ten był tak długo niemożliwy, jak długo wiele tysięcy Polaków, emigrując nie wracając do swego kraju. W pierwszych latach Trzeciej Rzeczypospolitej, gdy powrócą Polacy z Francji, z Kanady, z U.S.A. proces ten będzie lepiej zrozumiany i odczuty, proces ten znajdzie poparcie, będzie miał przebieg łagodniejszy. Powinno to być może jedyną wielką realną korzyścią z naszego wieloletniego pobytu poza Krajem.

Myśląc o przyszłym typie Polaka trzeba zachować w sercu szacunek dla ludzi starych, którzy wychowali się w innych warunkach. Trzeba docenić ich doświadczenie, trzeba odczuć ich wielką tragedię, której tem były dwie wojny o Polskę: jedna o dwie niepodległości i odbudowę, druga o jej utraconą wolność. Wreszcie trzeba pamiętać, że gdy znacznie się walka o przyszłość i postęp, walka z szablonami i "szkizmami" my, tak zwani młodzi, będziemy na pewno starymi. Było by nam bardzo przykro, gdyby starszy "stary" do jutrzejszego "młodego" a jutrzejszego "starego" i powiedział mu coś równie nieprzyjemnego, jak to nieraz nieaktownie czyni niejeden dzisiejszy "młody" rozmawiając z dzisiejszym "starym."

Przyszły typ Polaka będzie na pewno szanował siwiznę na równi z rumieńcem młodości, natomiast na pewno nie będzie miał szacunku dla głupoty i intrygi, które nie znają granic wieku.

WIKTOR BUDZYŃSKI

RATUJMY JEŃCÓW!

Apel pp. Jacka Lisa i Budzyńskiego /nr. 34, 36, 37 "Polski Walczącej" z b.r./ w sprawie ratowania jeńców uderza w próżnię. Albowiem bezwzględnie jest pukanie do serca tam, gdzie tych serc nie ma. Wszyscy przybyli z Rosji i innych obozów, którzy te biedy przeszli, rozumieją ją doskonale. Rozumiał ją również Korpus Oficerski w Polsce, który tak chętnie na cele dobroczynne w Polsce płacił.

Tutaj natomiast dobrobyt zrobił swoje. Ludzie po prostu duszą się w dobrobycie. Dla nich bieda jest niezrozumiała. Apeli tutaj się nie czyta, takich apeli się nie lubi.

Wprowadzenie obowiązkowych progresywnych składek — jest nakazem chwili.

A. D. Idzik

POLSKA DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA W STANACH

Szanowny Panie Redaktorze, w nr. 34 "Polski Walczącej" p. Wiktor Budzyński w swym artykule "Bez black-outu," omawiając bolączki i potrzeby naszej propagandy w Stanach Zjednoczonych, stwierdza kategorycznie na podstawie referatu p. T.H., że "niestety najstabsiej jest Polska propagowana i doceniana w sferach intelektualnych Ameryki, to znaczy tych właśnie, których opinia najbardziej na losach Polski może zaważyć." Twierdzi i słusznie, że sfer tych nie uda się pozyskać broszurami i rzucą myśl zaproszenia wybitniejszych przedstawicieli intelektu amerykańskiego do udziału w pracach nad odbudową Polski.

Wydaje mi się, że taki kategoryczny osąd braków polskich, jeśli idzie o informowanie świata umysłowego Ameryki, nie zgadza się z rzeczywistością. Jakież są fakty, które przemawiają przeciwko temu? Od 15 maja 1942 rozpoczął w Nowym Yorku działalność "Polski Instytut Naukowy," skupiający w sobie wszystkie uczonych polskich, którzy znaleźli się w Stanach Zjednoczonych. Dzięki ich wysiłkom i pomocy finansowej naszego rządu "Polski Instytut Naukowy" po niespełna półtorarocznej działalności ma już za sobą poważny dorobek wydawniczy. W jego zamierzeniach i celach nie

idzie bynajmniej o propagandę. Przeciwnie, "Polski Instytut Naukowy," mając na oku prace obliczone na dłuższą metę, położył nacisk na stworzenie takiego ośrodka intelektualnego, jakim była przed wojną "Biblioteka Polska" w Paryżu czy "Stacja Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności" w Rzymie. Po wojnie Instytut, zachowując pełny samorząd, którym już dziś rozporządza, ma stać się stacją Polskiej Akademii Umiejętności, ma być łącznikiem pomiędzy sferami umysłowymi Stanów Zjednoczonych a Polską.

Wolny od założeń propagandowych, "Polski Instytut Naukowy" potrafił w krótkim przeciągu czasu rozwinąć obfitą działalność wydawniczą. Chcąc zastąpić na czas wojny wydawnictwo Biuletynu międzynarodowego Polskiej Akademii Umiejętności, Instytut wydał dotąd cztery zeszyty pierwszego tomu "Bulletin of the Polish Institute of Arts and Sciences in America." Piszę "zeszyty," a właściwie każdy z nich jest objętościowo poważnym tomem: trzy pierwsze zeszyty razem liczą 672 strony druku, czwarty zeszyt tworzy pokaźny tom o 340 stronicach.

"Polski Instytut Naukowy" poszedł w swych ambicjach wydawniczych dalej: chcąc pokazać, że nie ma na oku doraźnych celów propagandowych, a zarazem usiłując wyrąbać polskim badaniom naukowym miejsce wśród anglosaskiej produkcji wydawniczej, rozpoczął druk poważnych monografi naukowych polskich z różnych dziedzin. Cykl p.t. "Polish Institute Series" w tej chwili ma za sobą 4 książki: dwie z historii /najlepszego znawcy historii Polaków w Stanach Zjednoczonych Mieczysława Haimana: "Kościuszkowski w the American Revolution" i Oskara Haleckiego: "The Crusade of Varona — a Discussion of Controversial Problems"/, jedną z filozofii klasycznej /Aleksandra Turyna: "The Manuscript Tradition of the Tragedies of Aeschylus"/ i jedną z dziejów nauk ścisłych /prof. Wojciecha Świątosławskiego: "Coke Formation Process and

Physico-Chemical Properties of Coals"/.

Instytut nie popadł jednak w drugą skrajność: nie zamknął się w oderwanych od życia problemach czysto naukowych. Jakąż wymowę mają z jednej strony publikowane w każdym zeszycie wykazy polskich pracowników naukowych zmarłych pod okupacją w Kraju, z drugiej zaś strony publikacji naukowych polskich uczonych w Stanach, świadczące o ciągłości naszej pracy intelektualnej.

W dość ofiarnej akcji odczytowej Instytut bierze udział uczeni amerykańscy, których prelekcje drukuje Instytut w swym "Biuletynie" /n.p. W. Westermann, M. Rotowtzeff, E. Patterson, W. Ferguson, R. J. Kerner i inni/, a także wielu przedstawicieli nauki europejskiej, korzystających chwilowo z gościnności Ameryki /H. Gregoire, H. Koht, G. Cohen, Otokar Odložil, N. Mirkovich/. Prelekcje amerykańskie potrącają nieraz o najżywniejsze sprawy związane z odbudową Polski po wojnie, jak n.p. drukowana w pierwszym zeszycie rzecz profesora pedagogiki na Uniwersytecie w Nowym Yorku Reinholda Schaerera: "The Visions of a Nation and the Great Causes of Humanity," która ile przynosi ciekawych, bystrych spostrzeżeń o błędach, potrzebach i nadziejach polskiego szkolnictwa. Cóż może być bardziej związane z konkretnymi potrzebami Polski powojennej, niż odczyt Marii Gutowskiej "The Need of a Nutrition Program for Poland after the War"?

Daleki jestem od przeceniania tych rzeczy. Wiem, że w stosunku do naszych potrzeb i zaniedbań są one raczej dopiero zapoczątkowaniem pracy. Ale jeśli się zważy, że przenikanie polskiej nauki przed wojną ograniczało się właściwie do krajów europejskich, że teren amerykański leżał prawie całkowicie odłogiem, to nie sposób nie zauważyć, że pewne wyniki zostały już osiągnięte. Pewnie, że daleko nam do przełamania tych zadawnionych niechęci, oporów,

czy raczej może niewiedzy, jaka w amerykańskich kołach intelektualnych panowała i panuje, jeśli idzie o Polskę.

Nie chciałbym, by tych kilka uwag zostało zrozumianych jako pochwała istniejącego stanu rzeczy, pochwała, która by stanowiła zachowale do siebie samego. Ale jeśli na akademii ku czi zmarłych uczonych w Kraju, połączonej z dyskusją na temat kryzysu kultury polskiej i jej odbudowy po wojnie, urządzonej przez Instytut, przemawiał dr. Dugan, dyrektor "Institute of International Education," który dawniej był jednym z inicjatorów protestu przeciwko t.zw. ghetto lawstowemu w Polsce, to to chyba może być pożyteczne za objaw zmian w postawie intelektualistów amerykańskich wobec Polski.

Na tę zmianę złożyło się wiele czynników, wśród nich z pewnością na pierwszym miejscu opór Kraju, wieści o prześladowaniach, jakie dotknęły polskich intelektualistów. "Polski Instytut Naukowy" pracuje w tym kierunku, by tę zmianę postawy świata nauki amerykańskiej wobec Polski utrwalił, pogłębił, by przyczynić się do skutecznego rozproszenia niejasności, jakie panowały na temat Polski.

Nie jest już winą "Polskiego Instytutu Naukowego" w Nowym Yorku, że o jego wydawnictwach przed pisanie czołowy periodyk brytyjskich przyrodników "Nature," aniżeli polska prasa w Londynie.

Adam Ordega

SPROSTOWANIE

Szanowny Panie Redaktorze, Z powołaniem się na ustawę prasową, uprzejmie proszę Pana Redaktora o umieszczenie w najbliższym numerze "Polski Walczącej" następującego sprostowania:

W związku ze wzmianką o mnie, uczynioną przez p. Antoniego Bogusławskiego w opowieści "Ze Lwowa do Francji," rozdział III /"Polska Walcząca," nr. 37 z dn. 18-go września 1943 r./ — jakoby "opowiadał,

że — wyznaczony dowódcą etapów — nigdy nie zdążyłem mieć tych etapów pod komendą," stwierdzam, że nigdy nie podobnego opowiadać nie mogłem, gdyż:

1/ nie byłem wyznaczony dowódcą etapów, a miałem tylko funkcję inspektora wojsk /tylko wojsk/ etapowych; różnica pomiędzy rolą i odpowiedzialnością dowódcy a inspektora oraz różnica pomiędzy etapami a wojskami etapowymi jest jasna; zatem

2/ nie mogłem "nigdy nie zdążyć mieć tych etapów pod komendą."

Prawda jest, że w rozmowie z attaché wojskowym w Bukareszcie — na usprawiedliwienie przekroczenia granicy w dniu 17 września — podałem, iż jako inspektor wojsk etapowych tylko, wojsk, które w obrzymiej swojej większości musiały być użyte do walki, nie zaś do służby etapowej, nie miałem żadnego dowództwa, nie miałem ani jednego żołnierza pod swą komendą i że dlatego wolno mi było opuścić kraj — z zamiarem przedostania się do Francji, gdzie oczekiwałem, że będę użyty.

Proszę, Szanowny Panie Redaktorze, przyjąć wyrazy szacunku i poważania

Stanisław Kwaśniewski

O HISTORIE ARMII POLSKIEJ WE FRANCJI

Redakcja "Polski Walczącej," Z okazji czterolecia wojny w Polsce, są publikowane wspomnienia z okresu września 1939 r.

Nie widzę powodów, dla których autorzy pomijają czynniki tak ogromnie wpływające na postawę walczących w Polsce, jak n.p. wiadomości, szczególnie te, które wiązały się z nadziejami o mającej przysięść zbrojnej pomocy zagranicy. Uważam, iż również jest najwyższy czas, aby chociaż w szkicu opublikowano historię odbudowy Armii Polskiej we Francji w roku 1939/40.

Należyte docenienie wszystkich wiadomości o ewentualnej pomocy zagranicy, ma bardzo poważne znaczenie dla odzwierciedlenia faktycznego stanu w Polsce i we Francji w 1939/40 r.

Z poważaniem

Eugeniusz Turcki

Dla Polaków w Rosji: £9,899 Dla jeńców w Niemczech: "paczki od serca"

P.T. Redakcja "Polski Walczący,"
Przesyłam M.O. na £11 sh.18 d.8
Kwotę powyższą złożyli niektórzy
podoficerowie i szeregowi Pułku
Przeciwpancernego na:
a/ pomoc polskim dzieciom
wywakuowanym z Rosji £5.19.4
b/ pomoc jeńcom polskim
w Niemczech £5.19.4
/dla Sekcji Pom. Pol. Jeń-
com Wojennym/

Razem £11.18.8
O.T. wachm.

Do Redakcji "Polski Walczący,"
W załączeniu przesyłam 10 szylin-
gów z przeznaczeniem na pomoc
dzieciom polskim w Rosji.
Z wyrazami szacunku

Józef Nowicki

Redakcja "Polski Walczący,"
Przy niniejszym przesyłam przekaz
pocztowy na sumę £1 /jeden
funt/ na rzecz pomocy uchodźcom
polskim w Rosji.
Z żołnierskim pozdrowieniem

podch. J.S.

Szanowny Panie Redaktorze,
Dziękując za przesłane mi dwa
egzemplarze "Polski Walczący" za-
łączam sh.3.4 na dzieci polskie
w Rosji.
Z prawdziwym poważaniem

podch. Zw.

Łączną sumę zbiórki w dzisiej-
szym numerze £7.12.8 /słownie sie-
dem funtów, dwanaście szylingów
i osiem pensów/ przekazaliśmy Pol-
skiemu Czerwonemu Krzyżowi.

Suma powyższa podnosi
ogólną sumę zebraną do-
tychczas na ten cel za
pośrednictwem "Polski
Walczący" do £9,899.6.0
/słownie tysięcy osiem-
set dziewięćdziesiąt dzie-
więć funtów i sześć szyl-
ingów/, 28 dolarów kana-
dyjskich, 108 pesetów hi-
szpańskich, 54 dolarów
amerykańskich, 15 czer-
wieńców i 100 milrejsów
brazylijskich.

FUNDUSZ RATOWANIA DZIECI

W załączeniu przesyłam Money
Order na sumę £10.7.4 zebraną pod-
czas koncertu artystów ZASP'u
w Szkole Pilotażu Podstawowego
i uprzejmie proszę o przekazanie po-
wyższej kwoty na fundusz ratowania
dzieci polskich.

Z poważaniem

świąteczniczka J.N.

Sumę £10.7.4 przekazaliśmy pod
adresem: Polish Children Rescue
Fund, 1, Hill Street, Berkeley Sq.,
London, W.1.

Redakcja "Polski Walczący,"

W dniu 1 września 1943 r. Ba-
talion Szkoeki, zorganizował w swoim
m.p. Sześć Żołnierzy, poświęcony
dniom września 1939. Program tego
wieczoru wypełniło: 1/ krótkie zaga-
nienie 2/ reportaże o charakterze sce-
nicznym "Jeden Dzień w Kraju,"
pióra W. Poleskiego, oparty na ory-
ginalnych faktach i dokumentach,
przedstawiający w sposób żywy
i realny życie naszych rodzin tam...
w Kraju... w ciągu krótkich a tak-
ciężkich 24 godzin, oraz 3/ inscena-
cja "Piosenka Żołnierska" pióra S.
Gorzakowskiego, W. Poleskiego i M.
Świąteczkiego — układu muzycznego
S. Gorzakowskiego, która w dobrze
obmyślanym skrócie dała całą histo-
rię polskiej, żołnierskiej piosenki od
roku 1914 aż do czasów obecnych
oraz pokazała samą żołnierską pio-
senkę, wykonaną efektywnie przez
Chór W.P. Całość wywarła głębokie
wrażenie na licznie zgromadzonej
braci żołnierskiej. Wstęp był bez-
płatny, a zarządza dorywczo zbiórkę
na pomoc jeńcom polskim w Niem-
czech dała w rezultacie kwotę
£21 sh.4 d.10 /funtów dwadzieścia
jeden, szylingów cztery i 10 p./, któ-
rą w załączeniu przesyłam.

Oficer Oświatowy C.P.

Przesyłam £1 na jeńców polskich
w Niemczech.

W. Karwowska

W załączeniu przesyłam Money
Order na sumę £20.17.6 /dwadzieścia
funtów, siedemnaście szylingów, 6d./

i proszę o przekazanie tej sumy
"Sekcji Pomocy Polskim Jeńcom
Wojennym" na paczki dla jeńców
Polaków w Niemczech.

Na sumę tą złożyli się: A.C.T.C.
/uczniowie i instruktorzy/ w H.
£17.10.0. Uczniowie piloci w H.
£3.7.6.

Nadmieniam że w ciągu ubiegłych
dwóch miesięcy wpłaciłem do P.C.K.
ze zbiórek £64.10.0 na jeńców Pola-
ków.

Pozostaję z szacunkiem

mjr. E.K.

W załączeniu Klub Ofic. W. S.
Woj. nadsyła Money Order na sumę
£7.13.2½ z prośbą o przekazanie tej
sumy na jeńców Wojennych w Niem-
czech.

Kwota ta, to czysty zysk z przed-
stawienia Teatralnej Czołówki Lotni-
czej, która wystawiła sztukę Z. No-
wakowskiego "Ty pójdziesz górą"
dla W.S.Woj.

Z poważaniem

ppor. A.K.

W załączeniu przesyłam P.O. na
sz. 12 na zakupno paczki świątecznej
dla jeńca wojennego. O ile byłoby
to możliwe to prosilibym o przeka-
zanie paczki jakiemuś żołnierzowi
Leśnikowi.

Czołem

Marian Bilenow

Szanowny Panie Redaktorze,
Pozwalam sobie przesłać na pomoc

polskim jeńcom wojennym w Niem-
czech jedną gwineję otrzymaną od
B.B.C. w Cardiff jako honorarium za
mój udział w audycji radiowej z ur-
czystości w walijskich National
Eisteddfod of Wales, 1943, w Ban-
gor, dnia 7 sierpnia, b.r.

Spółdzielca

Przesyłamy Postal Order na kwotę
£21.7.6 zebraną wśród polskich pa-
cjentów Southfield Sanatorium
z przeznaczeniem na paczki święte-
czne dla naszych jeńców wojennych
w Niemczech.

Pacjenci w Southfield Sanatorium

Na pomoc jeńcom polskim w Niem-
czech /dla sekcji Pom. Pol. Jeńcom
wojennym/ £5.19.4.

O.T. wachm.

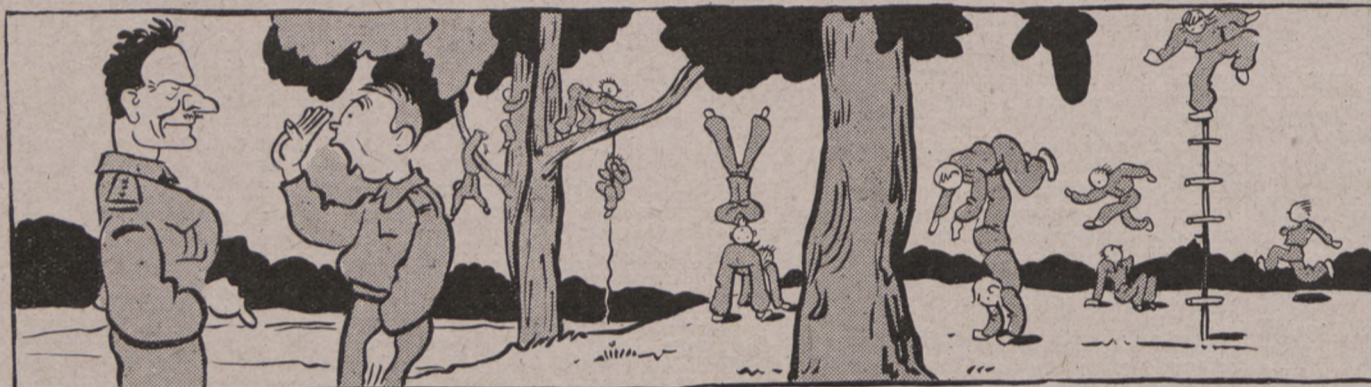
Łączną sumę zbiórki w dzisiej-
szym numerze £61.5.4½ /słownie
sześćdziesiąt jeden funtów, pięć szyl-
ingów, cztery i pół pensa/ przekaza-
liśmy Sekcji Pomocy Jeńcom Wojen-
nym — Stowarzyszenia Służby Spo-
łecznej Kobiet.

Suma powyższa podnosi
ogólną sumę zebraną do-
tychczas na pomoc Jeń-
com Wojennym za pośred-
nictwem "Polski Walczący" do £736.19.9 /słownie
siedemset trzydzieści
sześć funtów, dziewięćna-
ście szylingów i dziesięć
pensów/ i 50 milrejsów.

Tekst: RYSZARD PÓBÓG

PRZYGODY WALENTEGO POMPKI

Rysunki: MARIAN WALENTYNOWICZ

Spadochroniarz Walenty
W nowym miejscu postoju

Spytał swoich dowódców,
Kiedy ruszy do boju?

Powiedziano mu krótko:
Jeszcze zdążysz do rajgu!

A na razie—ćwiczenia
Dzień i noc w "Małpim Gaju."

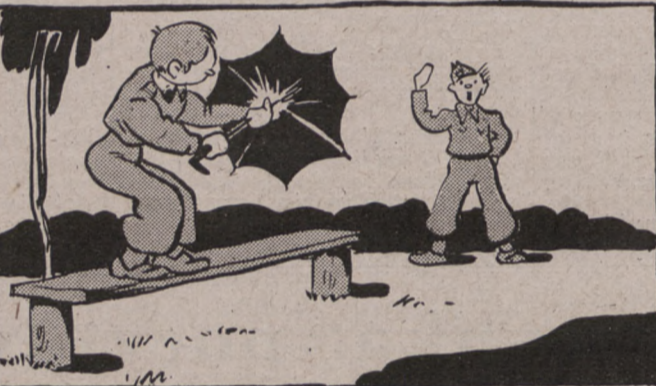
Małp w tym gaju nie było,
Ale rów był głęboki,

W rowie ćwiczył Walenty
Małpie joki i skoki.

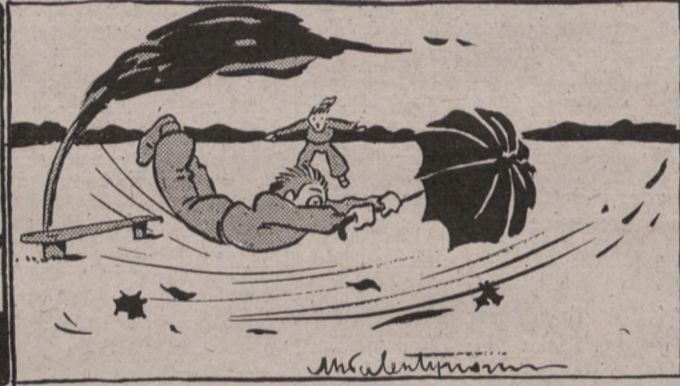
Po tygodniu tych ćwiczeń
Zwichnął ręce i nogi

I w szpitalu przepędził
Tydzień słodki i błogi.

Po kuracji instruktor
Znow objawił swą wolę

Kazał ćwiczyć solidnie
Wstępny skok z parasolem.

Skoczył Waluś odważnie,
Wiatr go porwał jak fala...

Wylądował. Od razu
Wzięto go do szpitala.

POSZUKIWANIA

1. Wszystkie osoby mogące dać jak-
kolwiek wiadomość o rodzinie
WOLF DROCK /recte/ LAUER lub
o mgr. praw BEZALEL LAUER,
jego żonie i dziecku, pochodzących ze
Złoczowa, woj. Tarnopolskie jak
również,

2. ABITURIENCKI GIMN. im. Kr.
JANA SOBIESKIEGO z lat 1934
i 1935 w Złoczowie, proszeni są
o zgłoszenie się pod adresem: Mr.
Fabian Lauer, c/o David Turoff, 29,
Charles Str., Wilkes-Barre, Pa.,
U.S.A.

Wszystkie osoby mogące dać jaka-
kolwiek wiadomość o Antonim
i Anieli LECZNAROWICZ oraz
o ich dwu synach — Zbigniewie
i Jerzym lat 16, proszeni są o nadsyła-
nie ich do Red. "P.W." pod: kpt.
U.K.

Pisma na Środkowym Wschodzie
i w Indiach proszone są o przedruk.

SPIS RZECZY:

Marian Hemar: Wielka obrona
Warszawy. — Zbigniew Grabowski:
Szkic sytuacyjny. — Julian Ginsbert:
Wojna na morzu. — Bronisław No-
wicki: Po kapitulacji Włoch. —
Stefan Gazel: Pięciu chłopców
z "Albatrosa". — Witold Rożniński:
Polacy w "Battle of Britain". —
Edmund Wiślicki: Ścigacze. — Na-
czelnik Wódz u Junaków. — Halina
Tomaszewska: Puhacze polują
w dzień /O tym, jak Dywizjon
Lwowski święto swoje uczcił i na
"patrolce" pięciu Niemców ze-
strzelił/. — Wiktor Budzyński: Bez
blackoutu. — Z tygodnia na tydzień.
— Skrzynka pocztowa. — Pomoc dla
Polaków w Rosji. — Zbiórka na
"paczki od serca". — Poszukiwania.
— Ryszard Póbo: Przygody Wa-
lentego Pompki /rysunki Mariana
Walentyńowicza/. — Fotografie.

LONDON FLATS

37, Dorset Str. /przy Baker Str./,
W.1.

ofiarowuje:

**UMEBLOWANE ORAZ
NIEUMEBLOWANE MIESZKANIA
I POKOJE**

Tel.: WEL 3302

PODRĘCZNIK

**RUSSIAN for
the SERVICES**

M. O'C. WALSHE, M.A.

A beginner's course designed
primarily for service men. Early
lessons have transliteration of
Russian characters into Latin
script, and much useful general
information is included through-
out the course. 5/- net.

HARRAP

8 GRUCZOŁÓW

decyduje o twoim losie

OBECNIE ZAŚ MOZESZ REGENEROWAĆ GRUCZOŁY

NAUKA WSPÓŁCZESNA dotarła do
źródła życia ludzkiego — do gruczołów.
Poprzez odradzanie gruczołów otwierają
się nowe horyzonty we wszystkich kierun-
kach ludzkiej twórczości. Oto proste fakty.
Wszystkie twoje działania oraz fizyczne i
umysłowe właściwości twój wzrost, waga
i temperament, zależne są od tych tzw.
ENDOKRYNALNYCH gruczołów czyli
gruczołów o WEWNĘTRZNYM WYDZIE-
LANIU. Gruczoły te mają nie tylko swe
funkcje niezależne, ale działają ponadto
jako cały układ. Wydzieliny ich krążą
razem z obiegami krwi rządzą wszystkimi
objawami twojej energii — umysłowej, fizycz-
nej, nerwowej i płciowej.

Człowiek ma tyle lat ile jego gruczoły.
Od mocy i równowagi tego wydzielenia za-
leży twoja siła. Sprawność twoja osłaga
najwyższy poziom tylko wtedy gdy gruczoły
twe funkcjonują właściwie. Słabość jest w
tym samym stopniu wynikiem braku równo-
wagi jak niedostatecznego wydzielenia.
Lecz to i tamto może być uleczone za po-
mocą hormonoterapii.

Cierpisz na przedwczesne starzenie się? Na
utrata energii i żywotności, słabość, zmęcze-
nie, bezsenność, brak apetytu, bóle ogólne?
Wzrok twój się psuje, lśysiejesz? Stwierdzasz
u siebie neurastenie, wyczerpanie umysłowe
nerwowe zaburzenia trawienia, częstotliwość
całkowity zanik sił męskich? Wszystkie te

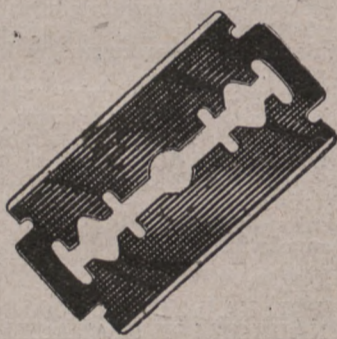
stany są objawami niedostatku lub braku
równowagi, które mogą być leczone tylko
przez twoje gruczoły.

HORMONOTERAPIA jest nauką o odmia-
dzeniu przez odradzanie gruczołów. Działa
w sposób odwrotny niż lekarstwa—odbu-
duje na nowo zamiast tylko podnieść
energie życiową. Dociera do samego sedna
niedomagań umysłowych, nerwowych i płci-
wych. Dowiedzione jest, że przywraca pełnię
energii, utraconą skutkiem choroby, wieku,
a nawet chronicznego osłabienia

Brytyjskie Wytwory Gruczołowe

Do "British Glandular Products Limited,"
P.W. 126, 35, Albemarle St., London, W.1.
"Proszę nadesłać mi broszurę Panów,
"Istota życia" (załączam znaczki pocz-
towe na 3d) lub też proszę nadesłać mi
100 tabletek marki "TESTRONES"
(męskie), albo 100 tabletek marki
"OVERONES" (żeńskie), na co zala-
czam 10s. Prosimy o wykreślenie słów
niepotrzebnych.

NAZWISKO .....
ADRES .....

Lepiej i więcej
razy się ogolisz i
zaoszczędzisz
pieniędzy
używając

Gillette

która
zaoszczędza
stali

WYDAJE WYDZIAŁ PRAC KULTURALNO-OŚWIATOWYCH MIN. OBR. NAROD.

Adres Redakcji (Editorial Offices): 5, Portugal St., W.C.2. Tel., HOLborn 7600. I-e piętro.
Redaktor przyjmuje w poniedziałki i wtorki od godziny 11-ej—13-ej.
Redakcja nie zwraca rękopisów niezakwalifikowanych do druku.

Przedruk dozwolony tylko za podaniem źródła.

Warunki prenumeraty: Miesięcznie z przesyłką pocztową—sh.1, Kwartalnie z przesyłką
pocztową—sh.3. Należność prosimy wpłacać przekazem pocztowym (Postal Order) pod adresem
Administracji.

Ceny ogłoszeń: 1 cal przez jeden tam—sh.20. Zarezerwowane miejsce 50% drożej. Ogłoszenia
o poszukiwaniu pracy—2sh. za wiersz.

Adres Administracji (Business Offices): 63, Lincoln's Inn Fields, W.C.2. Tel., Chancery 5505
i 5506.